

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет іноземних мов
Кафедра перекладу та слов'янської філології

**Англо-українські переклади та ре-переклади книг для
дітей та юнацтва Редьярда Кіплінга: дидактичні та
ідеологічні стратегії**

Кваліфікаційна робота студентки
групи АПм-24
Ступінь вищої освіти магістр
спеціальності
035 Філологія. Германські мови та літератури
(переклад включно), перша – англійська
Ройко Дар'ї Дмитрівни

Керівник: доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри перекладу та слов'янської
філології
Варданян Марина Володимирівна

Запевнення

Я, Ройко Дар'я Дмитрівна, розумію і підтримую політику Криворізького державного педагогічного університету з академічної доброчесності. Запевняю, що ця кваліфікаційна робота виконана самостійно, не містить академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Я не надавала і не одержувала недозволену допомогу під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело.

Із чинним Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в роботах здобувачів вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету ознайомлена. Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення академічної доброчесності робота не допускається до захисту або оцінюється незадовільно.



ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ДИТЯЧОГО ПЕРЕКЛАДУ ТА ІДЕОЛОГІЇ У ПЕРЕКЛАДІ	7
1.1. Дитяча література як об'єкт перекладу: жанрові й стилістичні особливості	7
1.2. Переклад дитячої літератури: стратегії, виклики, ідеологічний контекст	12
1.3. Ре-переклад: причини та особливості	17
1.4. Ідеологічні аспекти творчості Редьярда Кіплінга	20
Висновок до розділу 1	24
РОЗДІЛ 2. ІДЕОЛОГІЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ У ПЕРЕКЛАДАХ РОМАНУ «КІМ»	26
2.1. «Кім» як текст з ідеологією	26
2.2. Ідеологічні трансформації «Кім»	32
2.3. Відтворення культурної ідентичності	38
Висновок до розділу 2	44
РОЗДІЛ 3. КОРПУСНИЙ АНАЛІЗ ІДЕОЛОГЕМ У РОМАНІ «КІМ» ТА В ЙОГО ПЕРЕКЛАДАХ	46
3.1. Корпус перекладів і контекст дослідження	46
3.2. Частотно-колокаційний аналіз ідеологічно-маркованої лексики	48
3.2.1. Частотно-колокаційний аналіз лексем пов'язаних з расовою ідентифікацією	49
3.2.2. Частотно-колокаційний аналіз лексем пов'язаних з етнічною ідентифікацією	52
3.3. Частотний аналіз перекладу культурно-маркованих одиниць	57
Висновок до розділу 3	63
ВИСНОВОК	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	67
ДОДАТОК 1	72

ВСТУП

Актуальність дослідження. Дитяча література відіграє важливу роль у формуванні уявлень дітей про світ, моральні норми та соціальні цінності. Вона нерідко стає для юних читачів першою точкою дотику з культурними моделями, образами іншого та загальнолюдськими уявленнями про добро і зло. Саме тому переклад дитячої літератури несе значне ідеологічне навантаження. І саме через переклад діти знайомляться з чужою культурою і вчаться її інтерпретувати.

У сучасних гуманітарних дослідженнях дедалі частіше порушується питання впливу ідеології на переклад, особливо коли йдеться про літературу, що має колоніальний, етнокультурний або політичний контекст. Тексти Ред'ярда Кіплінга, що поєднують художню привабливість і водночас чітко виражені імперські мотиви, є показовим прикладом літератури, у якій ідеологічний вимір відіграє ключову роль. Відтворення Індії, її мешканців і культурних кодів у творах Кіплінга нерозривно пов'язане з британським колоніальним світоглядом, що зумовлює складність і відповідальність перекладу таких текстів.

Актуальність цієї роботи зумовлена необхідністю з'ясувати, яким чином ідеологія впливає на переклад дитячих текстів і які трансформації відбуваються під впливом культурних чинників. Аналіз перекладів створених у різні часи та країнах дозволяє виявити стратегії, що сприяють або ж, навпаки, зменшують видимість індійського культурного контексту, а також визначити, наскільки перекладацькі рішення змінюють авторське бачення й ідеологічне навантаження твору.

Метою є дослідження ре-перекладів творів Р. Кіплінга, а далі виявлення та аналіз ідеологічних перекладацьких стратегій використаних в українському та російських перекладах роману «Кім».

Завдання дослідження:

1. Визначити особливості дитячої літератури та її перекладу
2. Розкрити поняття «ре-перекладу» та його особливості
3. Проаналізувати ідеологічні аспекти творчості Р. Кіплінга

4. Визначити лексику, які піддається змінам у перекладах
5. Порівняти стратегії перекладу ідеологічно та культурно-маркованої лексики
6. Скласти корпус перекладів.
7. Провести частотно-колокаційний аналіз ідеологічно та культурно-маркованої лексики.

Об'єктом дослідження є переклади та ре-переклади книг дитячої та юнацької літератури Р. Кіплінга українською та російською мовами.

Предмет дослідження: ідеологічно та культурно-маркована лексика у романі Ред'ярда Кіплінга «Кім» та їх способи відтворення в українському та російських перекладах.

Теоретико-методологічна основа дослідження. Дитячу літературу, її специфіку та особливості досліджували Дж. Сандерс [35], П. Гант [21], Р. Ойтінен [27], М. Варданян [1] тощо. Питання перекладу дитячої літератури розглянуто у працях З. Шавіт [37], Е. О'Салліван [26], Я. Койлі [44], М. Варданян [3] тощо. Також ми спираємося на праці Л. Венуті [47] з питання стратегій одомашнення і очуження в перекладах. Окрім цього, питання ідеологічного аспекту творчості Р. Кіплінга розглянуто у дослідженнях Г. Варлі [46], С. Моганті [25], Дж. Кусич [23], М. Гренбі [19], К. Лінфорд [31] тощо.

Матеріал дослідження. Для дослідження ідеологічно та культурно маркованої лексики у цій роботі використано підлітковий роман Р. Кіплінга «Кім» (1901). Для аналізу та порівняння ідеологічних стратегій використано ранній переклад російською мовою А. Репіної (1916), видання перекладу російською мовою за часів радянського періоду М. Княгіної-Кондратьєвої (1990) та сучасний переклад українською мовою Ю. Джукастянської (2017).

Методи дослідження: порівняльний перекладознавчий аналіз застосовувався для зіставлення українського та російських перекладів творів Р. Кіплінга і виявлення ідеологічних трансформацій у відтворенні культурно-маркованих елементів; історико-культурний підхід використано для аналізу колоніального контексту роману «Кім» та впливу історичних і соціокультурних

умов на формування перекладацьких стратегій різних мовних традицій; корпусний підхід використовувався для створення корпусу перекладів та подальшого системного аналізу текстового матеріалу; частотно-колокаційний і статистичний методи застосовувалися для визначення частоти появи ідеологічно маркованої лексики та аналізу її контекстів; якісний аналіз був використаний для інтерпретації виявлених перекладацьких рішень і їхнього ідеологічного навантаження.

Практичне значення роботи полягає в тому, що її результати можуть бути використані в подальших перекладознавчих дослідженнях і вивченні ідеологічних перекладацьких стратегій. Отримані дані також можуть слугувати матеріалом для навчальних курсів із теорії й практики перекладу, лінгвокультурології та для підготовки підручників, лекцій і практичних занять з критичного аналізу перекладу.

Результати апробацій кваліфікаційної роботи. Матеріали роботи були апробовані на конференції 25 квітня 2025 «День філолога на факультеті іноземних мов» в Криворізькому державному педагогічному університеті. Тези було опубліковано у збірнику «День філолога на факультеті іноземних мов: збірник матеріалів III науково-практичної конференції та творчої лабораторії для студентів, учнів та вчителів». Також результати дослідження було висвітлено у доповіді «Кіплінг між рядками: ідеологічні стратегії у перекладах дитячої літератури» на всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми сучасної філології та лінгводидактики», та у межах воркшопу «Ідеології та культура в перекладах дитячої та підліткової літератури: від теорії до практики» Гайдельберзького університету.

Структура роботи: робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загального висновку, списку літератури та додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ДИТЯЧОГО ПЕРЕКЛАДУ ТА ІДЕОЛОГІЇ У ПЕРЕКЛАДІ

У цьому розділі ми розглядаємо особливості дитячої та підліткової літератури, специфіку її перекладу, явище ре-перекладу та ідеологічні аспекти творчості Ред'ярда Кіплінга. У першому та другому підрозділах ми визначаємо жанрові й стилістичні риси літератури для дітей, окреслюємо основні виклики перекладу таких текстів та стратегії, що застосовуються перекладачами. У третьому підрозділі ми зупиняємось на питанні ре-перекладу як відображення культурно-історичних змін. У завершальному підрозділі здійснено аналіз постаті Р. Кіплінга та його ідеологічного навантаження.

1.1. Дитяча література як об'єкт перекладу: жанрові й стилістичні особливості

Дитяча література – це особлива сфера художньої творчості, спрямована на формування світогляду, емоційної чутливості та естетичних смаків юного читача. У цьому підрозділі розглядаються основні визначення щодо дитячої та підліткової літератури, розкриємо її жанрову специфіку. Для цього ми опрацювали джерела таких дослідників як Дж. Сандерса [35], П. Ганта [21], Р. Ойтінен [27], М. Варданян [1].

За визначенням зі словника літературознавчих термінів література для дітей – це «сукупність літературних творів, створених або адаптованих для дітей з цілком певною метою: звертатися до дитячих емоцій та почуттів, впливати на дитячі пізнавальні здібності, розвивати смаки та вподобання, розважати дитину» [11, с. 70].

П. Гант зазначає, що дитячі книги відрізняються від дорослих, адже вони написані для людей, у яких інше бачення життя, інші навички читання, інакше сприйняття тексту загалом [42, с. 3]. Тобто дитяча література має свою специфіку, інакшу від дорослої.

Трохи раніше П. Гант писав, що на перший погляд ідея дитячої літератури дуже проста: «...книги, написані для дітей, книги, які читають діти» [21, с. 4]. Та варто зазначити, що не завжди дитячі книги читають самі діти.

Дитяча література має унікальну подвійність адресата: її читає і дитина, і дорослий, який виступає посередником чи інтерпретатором. Така подвійна аудиторія впливає на сприйняття, оцінку й переклад твору. Для дітей книга є джерелом пізнання, уяви, розваги та емоційного розвитку; вони сприймають її без попередніх літературних знань, відкрито й щиро. Як зазначає Пітер Гант, юні читачі здатні «всмоктувати текст» емоційно й без іронії, що надає дитячій літературі особливу силу впливу [21, с. 4]. Також дослідник вважає, що «Дитячі книжки <...> дуже часто викликають у дітей таке “літературне” враження, яке неможливо передати словами; насправді вони так сильно поглинають своїх читачів, що деякі люди навіть вважали їх небезпечними» [21, с. 4]. Дорослі ж, навпаки, рідко підходять до дитячої літератури без упереджень. Вони можуть сприймати її як спрощену, менш цінну або навіть нудну.

Р. Ойтінен у своїй монографії зазначає, що дитяча література є продуктом дорослих для дітей, тому вона несе в собі уявлення дорослих про дитинство, які змінюються з часом і варіюються залежно від культури. Це зумовлює певний рівень цензури та ідеологічної фільтрації, адже дорослі приймають рішення про те, що є «прийнятним» для дитини [27, с. 140]. Саме тому дорослий читач – і особливо перекладач – несе відповідальність за ідеологічний зміст, який дитина може засвоїти.

Дитяча література виконує важливу роль у процесі формування особистості юного читача. Вона є не лише джерелом естетичного задоволення, а й ефективним інструментом виховання, навчання, соціалізації та емоційного розвитку дитини. Як зазначає Т. Качак, літературний твір для дітей водночас реалізує кілька функцій, серед яких провідними є виховна, освітня, комунікативна, естетична, риторична та гедоністична [7]. Дослідниця пояснює, що виховна функція полягає у формуванні моральних якостей, сприяє розвитку етичних орієнтирів і особистісної цілісності. Освітня функція розширює

світогляд дитини, розвиває пізнавальні навички та готує до самоосвіти. Комунікативна функція навчає вербальному самовираженню, збагачує мовлення, сприяє емоційному самовираженню. Естетична функція формує художній смак і розвиває чутливість до мистецької форми. Риторична функція стимулює творче переосмислення прочитаного, залучаючи дитину до активної інтерпретації. Нарешті, гедоністична функція забезпечує радість від читання і поглиблює емоційний зв'язок із текстом [7, с. 16].

До цього комплексу можна також додати психологічну функцію, яка, за визначенням Дж. Сандерс, полягає у допомозі дитині впоратися з внутрішніми конфліктами, емоційними станами та соціальним тиском. Через читання дитина отримує можливість безпечно прожити страх, гнів, сум, навчитися розпізнавати власні емоції та розуміти їх, шукати відповіді на екзистенційні питання. Дослідниця наголошує, що добре написана дитяча книга здатна надати читачеві «відчуття сили» – тобто емоційного ресурсу для подолання труднощів. Це означає що, література стає не лише джерелом знання чи насолоди, а й формою внутрішнього розвитку, який є важливим у періоди особистісного становлення [35, с. 20].

Окрім цього література безумовно впливає на моральний розвиток дитини. Т. Хоменко у своїй статті зазначає, що «моральний розвиток дітей – це процес формування моральних цінностей, переконань і норм поведінки у дітей протягом їхнього зростання і розвитку» [14, с. 201]. Тобто, художня література відіграє важливу роль у моральному розвитку дитини, адже вона сприяє формуванню уявлень про добро і зло, справедливість, відповідальність та взаємодію з іншими. Далі дослідниця зазначає, що через сюжет і персонажів діти вчаться розрізняти правильне й неправильне, усвідомлювати наслідки вчинків, розвивати емпатію та співчуття. Навіть дошкільнята здатні співпереживати героям, що формує етичні орієнтири та підтримує становлення морально свідомої особистості [14, с. 201].

Однією з ключових функцій дитячої літератури є ідеологічна, яка проявляється не лише у змісті текстів, а й у способах їх створення, адаптації та

перекладу. Як зазначає М. Гренбі, дитяча література з моменту свого становлення відігравала роль інструмента впливу на молодого читача, закріплюючи певні соціальні, моральні та культурні норми. Зокрема, моральна казка XVIII століття, за його словами, виступала «ідеологічною зброєю», спрямованою на утвердження буржуазних цінностей над аристократичними чи плебейськими уявленнями про світ [19, с. 95]. У ширшому розумінні література для дітей часто була засобом висвітлення ідей та уявлень про расу, клас, імперію, націю, гендер, – і саме тому її важливо розглядати як форму соціального впливу.

Подібну думку розвиває і М. Варданян, наголошуючи, що дитяча та підліткова література завжди виконує соціалізаційну функцію, а тому є ідеологічною за своєю природою [45, с. 37]. Це твердження є цілком закономірним, адже, як вже було зазначено, література для молодшої аудиторії формує певні моделі поведінки та світоглядні орієнтири. Через персонажів, сюжетні конфлікти та цінності, закладені автором (а потім перекладачем, редактором та батьками), юний читач опановує соціальні ролі й норми, які суспільство вважає допустимими. Саме тому будь-який переклад такої літератури неминуче взаємодіє з ідеологічним компонентом.

Жанрове різноманіття дитячої літератури є не менш важливим аспектом. Дитяча та юнацька література має велику кількість жанрів, які не просто характеризують формальні риси текстів, але також впливають на розвиток юного читача. М. Варданян у своєму посібнику виділяє низку жанрів дитячої літератури: чарівні казки, літературні казки, фольклорні казки, міфи та легенди, поезія, драма, комікси, бульварні романи, анімалістична проза, фентезі, пригодницькі романи, історична проза [2, с. 104]. Хоча раніше дитячі тексти мали обмежене жанрове розмаїття, сьогодні молодий читач має доступ до широкого спектра форм і тематики. Таким чином, текст, який ми досліджуємо у цій роботі «Кім» Р. Кіпліга, є яскравим прикладом підліткового пригодницького роману.

Підліткова література (young adult literature) за онлайн-словником *Britannica* – це «жанр, орієнтований на читачів віком приблизно від 12 до 18

років. Переважно художні твори цього напрямку написані від імені підлітка або з його точки зору, а їх характерною рисою є прагнення автора передати досвід і світосприйняття юності. Підліткова література охоплює багато піджанрів – від фентезі до мемуарів – і на зламі XX–XXI століть стала прибутковим сегментом видавничого ринку. Водночас значна частина таких книг часто ставала об'єктом суперечок, цензурних обмежень і дискусій щодо свободи слова» [18].

Література для підлітків та юнацтва вирізняється багатством тематики й жанровою різноманітністю. У ній поєднуються науково-фантастичні твори, що відкривають простір для уяви й мрій, та пригодницька література, сповнена динамічних подій і випробувань. Значне місце займають книги про дитинство й шкільне життя, які близькі й зрозумілі молодим читачам. Важливими є й історичні твори, що дозволяють доторкнутися до минулого, а також художні біографії видатних діячів, які надихають прикладом. Подорожі у нові світи та знайомство з вольовими героями додають романтики й героїки, формуючи у молоді інтерес до життя, знань та високих ідеалів [1].

Згідно з літературознавчим словником пригодницький роман – це «роман, сюжет якого насичений незвичайними подіями й характеризується несподіваним їх поворотом, великою динамікою розгортання» [9, с. 597]. Літературознавча енциклопедія зазначає, що пригодницька проза – «метажанр, художні твори про подорожі, відкриття, сміливі наукові експерименти, авантурні або героїчні вчинки, які характеризуються гострою інтригою, заплутаними сюжетними лініями, фантастичними колізіями та напруженою фабулою. Такі твори близькі до авантурного роману та детективу, пов'язані з науковою фантастикою. <...> Пригода стає визначальною в романному сюжетотворенні, домінує в характерах антитетичних персонажів <...> історико-пригодницьким та соціально-пригодницьким романам властиві динаміка сюжету, надмір ситуативних загадок, таємниць, несподіванок, неочікуваних розв'язок, стрімкий розвиток дії, що відбувається за незвичних умов. У творах окреслені протилежні персонажі: викрадачі, визволителі, переслідувачі, утікачі, винахідники, злочинці та інші» [8, с. 269].

М. Варданян зазначає, що сучасні пригодницькі романи суттєво трансформувалися, оскільки в них дедалі частіше порушуються теми расизму, екологічних проблем і політичних свобод. Це свідчить про те, що жанр адаптується до змін у суспільстві, відображаючи актуальні виклики та реалії нашого часу [2, с. 105].

Таким чином дитяча література має велику жанрову різноманітність та певні особливості, які відрізняють її від дорослої. Як ми зазначили, література має здатність змінюватися з часом, але окрім цього вона також може адаптуватися під культуру за допомогою перекладу. Саме тому далі у роботі ми працюватимемо з темою перекладу, ре-перекладу та адаптації тексту і його ідей.

1.2 Переклад дитячої літератури: стратегії, виклики, ідеологічний контекст

Дитяча література з погляду перекладача – це особливий тип художнього тексту, адресований читачеві, який ще перебуває у процесі формування. Вона орієнтована на певні вікові групи – від дошкільнят до підлітків – і вимагає від перекладача врахування культурного контексту та мовних особливостей. У цьому підрозділі ми розглянемо особливості та труднощі перекладу дитячої літератури. А також звернемо увагу на стратегії, які використовують перекладачі у своїй роботі. Для того, щоб розкрити тему ми опрацювали роботи Дж. Стефенса [39], Л. Венуті [47], Е. О'Саллівана [26] та інших.

С. Танана у своїй публікації дає визначення перекладу дитячої літератури. Дослідниця пише, що переклад дитячих творів – складний творчий процес, який потребує, окрім знання двох мов, двох культур та інтерпретації цих творів на різних рівнях, також розуміння внутрішнього світу дитини, сприйняття нею навколишньої дійсності. До специфіки цієї роботи слід віднести і відмінності у текстах, розрахованих на різні вікові категорії [12, с. 149].

А. Пікалова звертає увагу на феномен асиметрії як ключову ознаку дитячої літератури. Дослідниця зазначає, що комунікація в текстах для дітей є фундаментально асиметричною, адже дорослий автор звертається до дитини, яка

має інший життєвий досвід, мовні навички та когнітивний рівень. Така нерівність між адресантом (автором) і адресатом (дитиною) зумовлює необхідність спеціальних лінгвістичних і стилістичних рішень, спрямованих на подолання цієї комунікативної прірви [29, с. 337].

На відміну від перекладу загальної художньої літератури, у випадку з дитячими творами особливої ваги набуває передача змісту з урахуванням специфіки дитячого світосприйняття. Х. Саїд пише: «Існує чимало помітних відмінностей у перекладі літератури для дітей, які суттєво відрізняються від перекладу літератури для дорослих. Основна проблема полягає в необхідності змінювати мову таким чином, щоб молодше покоління могло повністю зрозуміти матеріал» [32, с. 186]. Перекладач має адаптувати текст не лише мовно, а й трансформувати дорослу систему цінностей, норм і уявлень у доступну й зрозумілу для дитини форму, що відповідає її віковим особливостям та життєвому досвіду.

З. Шавіт пише про роботу перекладача з текстами дитячої літератури: «Перекладач дитячої літератури може дозволити собі велику свободу щодо тексту через периферійне становище, яке дитяча література займає в полісистемі. Йому дозволено маніпулювати текстом різними способами, якщо він враховує такі принципи <...> коригування тексту, щоб зробити його доречним і корисним для дитини <...> адаптація сюжету, характерів персонажів і мови до рівня розуміння дитини та її читацьких здібностей» [37, с. 172]. Ці два принципи (адаптація змісту та адаптація сюжету), як зазначає З. Шавіт, є вкоріненими у сприйнятті дитячої літератури і часто визначають не лише маніпуляції з текстом, а й сам факт його вибору для перекладу. У перекладача є значна свобода щодо змін [37].

Як вже було зазначено раніше, однією з основних характеристик дитячої літератури є подвійна адресованість. Ця особливість полягає в тому, що дитячі книжки пишуться і перекладаються не тільки для дітей, але і для дорослих – викладачів, батьків тощо. Дослідниця С. Австальд наголошує: «Саме тому під час перекладу дитячих книг враховуються не лише передбачувані цінності та

смаки дітей, а й очікування дорослих» [17, с. 24]. Це підтверджує, що при перекладі враховуються не лише інтереси дитини, а й очікування та уподобання дорослих, які контролюють доступ до тексту. Для перекладача подвійна адресованість створює додатковий виклик: потрібно одночасно зберегти доступність тексту для дитини та смислову глибину, цікаву дорослому, не порушуючи гармонії між цими двома читацькими рівнями.

Як вже було зазначено, дитяча та підліткова література навчає своїх читачів, формує уявлення про добро і зло, соціальні ролі та моральні норми, цим самим виконуючи ідеологічну функцію. На думку Дж. Стефенс: «Дитяча художня література щільно пов'язана зі сферою культурних практик, що існують для соціалізації цільової аудиторії» [39, с. 8]. Це означає, що дитяча література є частиною культурного процесу, який через художній текст нав'язує або утверджує певні цінності та ідеї, часто непомітно, але ефективно.

Саме тому і переклад дитячої літератури стає не просто мовною, але також ідеологічною практикою. Він відіграє ключову роль у формуванні національної ідентичності та літературного простору. Л. Венуті розглядав зв'язок між перекладом та ідеєю розбудови спільноти. Він зазначав, що переклад – це як уявний акт розбудови спільноти, що ґрунтується на відчутті певної нації, яка має спільну ідеологію та культурний дискурс, або яка поділяє спільну історію та спільне майбутнє [49, с. 282].

С. Австальд теж звертає на це увагу, тому окрім подвійної адресованості дослідниця виділяє ще чотири інших характеристики дитячої літератури у перекладі: адаптація культурного контексту, ідеологічна маніпуляція, риси усності та взаємозв'язок між текстом і зображенням [17, с. 22]. Окрім цього дослідниця наголошує, що переклад дитячих творів значно виходить за межі суто мовного процесу, адже передбачає врахування соціальних, культурних, педагогічних та ідеологічних чинників. Наприклад, адаптація культурного контексту вимагає зміни або пояснення реалій, історичних фактів, імен, одиниць виміру тощо, аби зробити текст зрозумілим дитині з іншої культури. Ідеологічна маніпуляція або так зване «очищення» тексту часто здійснюється для

відповідності дорослим уявленням про прийнятне для дитини – змінюються не лише слова, але й сюжети, образи, навіть ілюстрації [17, с. 22].

У цьому контексті критично важливим стає вибір перекладацької стратегії. Як зазначає В. Воробкало: «Будь-який переклад здійснюється методом використання перекладацької стратегії» [4, с. 131]. У випадку дитячої літератури особливої актуальності набуває вибір між двома полярними стратегіями, визначеними американським дослідником Л. Венуті як доместикація (domestication) та форенізація (foreignization) [48]. Хоча Л. Венуті сформулював цю теорію, орієнтуючись переважно на дорослу художню літературу, вона є цілком прийнятною для дослідження дитячих та підліткових текстів.

Доместикація полягає у максимальному наближенні тексту до норм і очікувань цільової аудиторії. Переклад стає «прозорим», тобто таким, що сприймається читачем як оригінал. Л. Венуті критикує цю стратегію за те, що вона часто маскує культурну відмінність оригіналу, стирає особливості іншомовного контексту та «робить перекладача невидимим» – особливо в англomовній традиції, яка цінує легку читабельність понад культурну точність [48].

Як зазначає Я. Койлі, перекладачі для дітей значно частіше, ніж перекладачі для дорослих, вилучають чужі елементи або замінюють їх знайомими локальними образами, щоби уникнути ризику нерозуміння з боку юного читача. Таке рішення зазвичай пов'язане з уявленнями дорослих про те, що діти ще не готові до повного сприйняття чужих культурних реалій [44, с. 145].

Проте, як наголошує Е. О'Салліван, ці уявлення не завжди мають під собою емпіричне підтвердження: дослідження показують, що діти часто не звертають уваги на культурну «чужість» або навіть краще сприймають її, ніж дорослі [26, с. 94]. Однак, як пише Я. Койлі саме дорослі – перекладачі, редактори, видавці – приймають рішення. У процесі перекладу дитячої літератури перекладачі та інші учасники цього процесу часто керуються власними уявленнями про дитинство – тим, якими вони вважають дітей, що їм

подобається, що вони здатні зрозуміти і що для них вважається прийнятним, корисним чи виховним. Ці уявлення формуються як під впливом особистого досвіду, так і відповідно до певного бачення суспільства або навіть ідеологічних переконань. Це призводить до того, що значна частина культурного різноманіття витісняється з перекладених дитячих книг, і дитяча література стає більш уніфікованою [43, с. 145].

Натомість форенізація пропонує протилежний підхід: збереження елементів іншомовної культури навіть ціною «незручності» для читача. Такий переклад акцентує на відмінності, дозволяє читачеві зіткнутися з іншим світоглядом, стилем, мовною структурою. Я. Койлі зазначає, що форенізація підкреслює «мовні й культурні відмінності оригінального тексту» [44, с. 20].

У свою чергу Л. Венуті вважає, що форенізація є етично відповідальною стратегією, оскільки вона не пригнічує «іншого», а навпаки – дозволяє йому бути почутим у межах іншої культури [48].

Х. Саїд підкреслює, що: «У дитячій літературі узгодження між цими стратегіями є ключовим, оскільки воно може впливати на те, як діти сприймають чужі культури та мови» [32, с. 186]. З одного боку, надмірна доместикація може спотворити автентичність оригінального тексту, перетворивши культурно насичене джерело на універсальний, але позбавлений національного колориту наратив. У такому разі дитина втрачає можливість ознайомитися з іншим культурним простором, а отже – зменшується виховний та пізнавальний потенціал тексту. З іншого боку, надмірна форенізація, без достатньої адаптації до вікового і когнітивного рівня читача, може викликати нерозуміння чи втрату інтересу. Саме тому у перекладі дитячої літератури важливо знаходити баланс – залишати культурні маркери, які формують уявлення дитини про іншу культуру, але при цьому обирати зрозумілі мовні засоби, щоб забезпечити емоційне залучення та розуміння сюжету.

Таким чином, переклад дитячої та підліткової літератури є складним процесом, що поєднує мовні, культурні та ідеологічні завдання. Перекладач має враховувати вікові та культурні особливості аудиторії і адаптувати текст

відповідно до них. Іноді один і той самий текст може перекладатися в межах однієї культури, але в різні історичні періоди. Це може впливати на результат перекладу. Твір змінюється залежно від нових мовних і культурних умов.

1.3. Ре-переклад: причини та особливості

У сучасному перекладознавстві ре-переклад розглядають як багатовимірний процес, що виходить за межі простого відновлення попередньої версії тексту. Він є результатом змін у культурних, історичних та мовних умовах, а також відображенням нових перекладацьких стратегій та ідеологічних підходів. Дослідники, зокрема І. Гамб'є [16], Л. Венуті [47], Е. Скібінська [38], А. Берман [15] висвітлюють поняття ре-перекладу у своїх роботах, на які ми спиралися під час дослідження.

М. Варданян пише, що важливим підґрунтям для розуміння ре-перекладу став «культурний поворот», що в 1990-х роках визначив новий етап у перекладознавстві. Він змістив фокус із вихідного тексту на одержувача перекладу та переосмислив ключові поняття, такі як «еквівалентність» чи «стандартна мова» [3, с. 74]. Дослідниця додає, що у результаті культура посіла центральне місце в аналізі перекладу, витіснивши домінування мовних категорій і започаткувавши новий спосіб осмислення перекладацьких практик [3, с. 74].

Згідно з Е. Скібінською, «серія перекладів є проявом суб'єктивності перекладача» [38, с. 2]. У перекладознавстві А. Берман розглядає ре-переклад як «простір, у якому можлива справжня, успішна передача оригіналу» [15, с. 262]. І. Гамб'є визначає ре-переклад як процес, що не є простим повторенням, а радше «*retour ou un détour*» – тобто повернення до оригіналу або обхід попередніх інтерпретацій [16, с. 413]. Він розглядає його як динамічний акт, що відображає зміни в культурних та історичних умовах. У цьому ж ключі Л. Венуті трактує ре-переклад як акт «переоцінки іноземного тексту та попередніх перекладів», наголошуючи на його ролі у трансформації читацького сприйняття [47, с. 25]. Дослідник підкреслює, що ре-переклад виступає як форма культурної інтервенції, яка чинить опір домінантним ідеологіям і оновлює смисловий

простір твору. У сучасних інтерпретаціях ре-переклад – це не лише технічна заміна, а критичне, культурно обумовлене переосмислення тексту [47, с. 25].

Е. Скібінська виокремлює дві групи причин, що спонукають до ре-перекладу: зовнішні (історичні, комерційні, редакційні) й внутрішні (пов'язані з самим актом перекладу). Наприклад, «потреба в оновленні перекладеного тексту <...> смаки змінюються, літературні традиції змінюються, мови розвиваються» [38, с. 2].

Ре-переклад виступає як відображення культурної та історичної динаміки, зміни читацьких очікувань і перекладацьких норм. Як підкреслює І. Гамб'є: «ре-переклад відображає трансформацію культурних норм та очікувань» [16, с. 416]. Ре-переклад, за концепцією І. Гамб'є – це свідомо дія, що дозволяє не лише оновити текст, а й переосмислити його в новому контексті [16]. Е. Скібінська підтверджує, що ре-переклад викликаний внутрішньою потребою глибшого культурного занурення, бо, на відміну від «першого» перекладу, що часто натуралізує текст, ре-переклад навпаки «намагається підкреслити культурну відмінність» [38, с. 4].

Л. Венуті зазначає, що на відміну від першого перекладу, який часто відображає «домінуючі цінності» конкретної епохи чи ідеології, ре-переклад виступає як форма культурного впливу, що «рухається у напрямку стратегії форенізації, щоб протистояти домінуючим цінностям попередніх перекладів». Ре-переклад, на його думку, не просто оновлює, але також і трансформує сприйняття тексту, «бере участь у формуванні канону, іноді витісняючи попередні версії» [47, с. 25].

Аналіз концепції «переписування», запропонованої А. Лефевром, здійснений у дослідженні М. Варданян, де розкрито роль перекладу як інструмента, що перебуває під впливом ідеологічних, інституційних та культурних факторів контролю, які визначають не лише сприйняття, а й поширення літературних текстів у суспільстві. Дослідниця пише про наголошення А. Лефевра на думці, що «переписувачами» літератури є ті, хто займає владні позиції та керується ідеєю формування текстів для широкого кола

читачів. При цьому мотивація переписування може мати як ідеологічний характер – підтримку або спротив домінантній ідеології, – так і поетологічний, що виявляється у відповідності чи опозиції до певної літературної традиції [3, с. 75]. Також М. Варданян наводить приклад про діяльність Е. Фіцджеральда, який у перекладі «Рубайятів» О. Хайяма свідомо відходив від оригіналу, адаптуючи його до очікувань західного читача та до естетичних потреб свого часу. Це забезпечило тексту широку популярність і водночас підтвердило, що переклад невід’ємно включений у літературно-критичний дискурс [3, с. 75].

Ми також розглянули дослідження А. Ясина, де він аналізує дві ключові концепції А. Бермана: аргумент прогресу та аргумент оновлення. Згідно з першим, перші переклади зазвичай мають адаптивний характер і наближені до цільової культури, тоді як ре-переклади прагнуть «відновити» втрачений оригінальний зміст: «перші переклади не є (і не можуть бути) найкращими... повторні переклади ефективніше передають раніше засвоєну «іншість» іноземного матеріалу» [20, с. 147]. Друга модель – аргумент оновлення – ґрунтується на тезі про те, що: «переклади старіють швидше, ніж вихідні тексти... пере-перекладати класичну літературу для кожного покоління – це нормально» [20, с. 149]. Тому ре-переклади також з’являються, щоб пристосувати текст до нових мовних та культурних умов.

І. Гамб’є розрізняє дві ключові стратегії: *retour*, коли перекладач прагне відновити точність і автентичність оригіналу, і *détour*, коли переклад базується на уникненні або навіть критиці попереднього перекладу: «обхідний шлях може бути добровільним або несвідомим, але він залишається формою вторинної інтерпретації» [16, с. 414]. Ця теза підкреслює, що кожен новий переклад вступає у взаємодію як з оригіналом, так і з попередніми перекладацькими роботами. У другому випадку переклад стає результатом критичного осмислення попередніх інтерпретацій, що також може свідчити про зміну культурних, естетичних або ідеологічних очікувань суспільства.

На основі теоретичних праць Ч. Красзевського та власних спостережень Я. Лі виокремлює чотири стратегії ре-перекладу: виправлення недоліків, нова інтерпретація прийнятого перекладу, орієнтація на конкретну аудиторію та виправлення ідеологічних упереджень, наприклад, гендерної дискримінації. Лі підкреслює, що «кожна стратегія має право на існування, і кожен перекладач вільний обирати власні варіанти» [24, с. 1911].

А. Берман вважає, що ре-переклад зменшує те, що автор називає «брак» – втрату смислів, яка завжди притаманна першій спробі перекладу [15, с. 266]. І далі дослідник стверджує, що «жоден переклад не може претендувати на звання “того самого” перекладу», отже, потреба в ре-перекладі закладена в самій природі перекладацької діяльності [15, с. 262]. У свою чергу Я. Лі наголошує, що концепція «ідеального перекладу» – лише умовна конструкція, яка в реальності не існує [24, с. 1911]. Саме з цієї причини переклад, як інтерпретація, потребує регулярного оновлення.

Таким чином, ре-переклад постає як складне культурне, мовне й інтерпретаційне явище, що відбиває динаміку суспільних і літературних змін. Він може бути зумовлений як зовнішніми чинниками – історичними подіями, змінами мовних норм, комерційними потребами, – так і внутрішніми, пов’язаними з прагненням до точнішої чи нової інтерпретації оригіналу. Ре-переклад оновлює текст для сучасного читача, виправляти ідеологічні упередження, збагачувати літературний канон і розширювати міжкультурний діалог. Твори Р. Кіплінга перекладалися і ре-перекладалися кілька разів в різні періоди. Це могло відбуватися через зміни історичного та культурного контексту, а також через ідеологічні адаптації, на що ми звертаємо нашу увагу у цій роботі.

1.4. Ідеологічні аспекти творчості Ред’ярда Кіплінга

Постать Р. Кіплінга займає особливе місце в історії англійської літератури та культурному просторі колоніальної епохи. Його життєвий і творчий шлях тісно пов’язаний з історією Британської імперії, а художня спадщина – з

дискусіями про роль літератури у формуванні ідеології та світогляду читачів. Сучасні дослідники пропонують різні, інколи протилежні, інтерпретації його творів: від бачення Р. Кіплінга як «поета імперії» й захисника імперських цінностей до спроб розглядати його як критика надмірних амбіцій колонізаторів. У цьому підрозділі ми звернемо увагу на різні відгуки про постать Р. Кіплінга та його літературний спадок.

У словнику *The Oxford Companion to English Literature* подано біографію Р. Кіплінга. У цій роботі обрано ключову біографічну інформацію, необхідну для розуміння історичного й культурного контексту, в якому жив і творив автор. Редьярд Кіплінг (1865–1936) – один із найвпливовіших представників англійської літератури кінця XIX – початку XX століття, письменник колоніальної епохи. Народився в Бомбеї (Індія) в родині художника і письменника Джона Локвуда Кіплінга, що вплинуло на його світогляд та інтерес до Сходу. Дитячі роки в Англії були для нього важкими. Перебування в родині прийомних опікунів у Портсмуті він з гіркотою зобразив у новелі «Ваа, Ваа, Black Sheep» (1888). Після навчання у військовому коледжі працював журналістом в Індії (1882–1889), де створив низку оповідань та поезій, що принесли йому літературну славу. Світове визнання Кіплінг здобув завдяки творам «Plain Tales from the Hills», «Barrack-Room Ballads», «The Jungle Book», а також роману «Kim» (1901), що вважається його шедевром. У 1907 році став першим англійським письменником, який отримав Нобелівську премію з літератури. Його творчість, пронизана темами імперії, колоніалізму та морального вибору, викликає суперечливі оцінки: з одного боку, Кіплінга вважають «поетом імперії», з іншого – глибоким психологом і майстром слова [40, с. 556].

Як бачимо, творчість Р. Кіплінга тісно пов'язана з ідеологією британського імперіалізму, що робить його постать однією з найбільш обговорюваних. Тому доцільно на початку звернутися до визначення поняття «ідеології». Зокрема, за «Філософським енциклопедичним словником», під ідеологією розуміють «сукупність взаємопов'язаних ідей, уявлень та переконань, призначених

об'єднувати людей заради спільно го життя та спільних дій» [13, с. 234]. Крім того, поруч існує таке поняття як політична ідеологія, що становить, за визначенням цього ж словника, «сукупність взаємопов'язаних ідей, символів та переконань, призначених об'єднувати людей задля спільних політичних цілей та дій» [13, с. 235].

У свою чергу П. Рікер вважає, що ідеологія виконує ключову функцію у легітимації влади та організації політичного життя. Вона забезпечує автономним політичним силам смислове підґрунтя, формує авторитетні концепції та підтримує суспільний порядок, особливо у періоди кризи. Попри упереджене ставлення, ідеологія залишається необхідним елементом політичної системи [10, с. 20].

Як зазначає дослідник Г. Варлі, ще наприкінці XIX століття «громадська репутація Р. Кіплінга й відкрито шовіністична імперська традиція стали майже синонімами» [46, с. 124]. На думку автора, Р. Кіплінг був глибоко політизованим митцем: «він був політичним письменником у набагато більшій мірі, ніж більшість літераторів» [46, с. 124]. Його відданість ідеї тогочасної Британської Імперії була не випадковою, а сформованою життєвими обставинами, освітою та журналістським досвідом у колоніальній Індії. Г. Варлі зазначає, що Р. Кіплінг «винятково гостро реагував на ідеї імперської відповідальності» [46, с. 124].

У книзі Дж. Кусич критично проаналізував імперіалізм Ред'ярда Кіплінга. У такий спосіб дослідник наголошує, що твори митця відображають, виправдовують і зміцнюють імперську владу. Дж. Кусич, стверджує, що Р. Кіплінг легітимує соціальну ієрархію як природну та необхідну, зображуючи підкорення, тілесні покарання та авторитаризм як форму виховання й емоційної близькості [23, с. 137–140].

У своїй статті С. Моганті досліджує, як Р. Кіплінг через свою літературну творчість сприяв формуванню колоніального світогляду, зокрема це стосується расової ієрархії, яка була основою британського панування. Автор стверджує, що Р. Кіплінг зображував колоніальну дійсність і також активно формував ідеологію імперії, у якій розмежування між колонізатором і колонізованим було не лише

географічним, а і расовим. У тексті підкреслюється, що його твори виконують роль культурних інструментів, які нормалізують расове панування [25].

На думку Е. Саїда Р. Кіплінг, є однією з центральних постатей імперської культури, яка активно підтримувала та романтизувала колоніальне панування. Дослідник зазначає, що Р. Кіплінг глибоко вірив у цивілізаційну місію білої людини, і ця віра постійно відображалася в його творчості [33].

У другій своїй книзі Е. Саїд дає опис того, що це означало – бути білою людиною: «Це включало обґрунтовану позицію як щодо білого, так і щодо небілого світу. У колоніях це означало певним чином говорити, поводитися відповідно до кодексу правил і навіть відчувати певні речі, а не інші. Це означало конкретні судження, оцінки, жести. Це була форма влади, перед якою небілі, і навіть самі білі, мали схилитися. Бути Білою Людиною, коротше кажучи, було дуже конкретним способом буття-у-світі, способом опанування реальності, мови та думки» [34, с. 227]. У цій же роботі Е. Саїд зазначає, що Р. Кіплінг був одним з тих авторів-орієнталістів, для яких біла людина це як «ідея, особистість, стиль буття», яка готова панувати, брати верх та «очищати території» [34, с. 226].

У свою чергу Д. Скотт у своїй праці спростовує ідеї Е. Саїда. Дослідник, що в роботах Р. Кіплінга можна простежити певні расові погляди, наприклад про неприязнь до міжрасового змішування. Д. Скотт наводить приклад з роботи Кіплінга «Beyond the Pale» (1888), а саме: «людина повинна, що б не сталося, дотримуватися своєї касты, раси та породи. Нехай білий йде до білого, а чорний до чорного» [36, с. 306]. Попри такі спостереження, автор статті не погоджується, що Р. Кіплінг поширював думку про панування білих над небілими [36, с. 307].

Для більш детального аналізу поглядів Р. Кіплінга на питання расової диференціації в цьому дослідженні розглянуто статтю А. Піонке, в якій дослідник аналізував один з творів Р. Кіплінга «The man who would be king». Автор розглядає, як герої повісті – британці, які намагаються стати правителями в гірській місцевості Кафірістану – будують свою владу маючи дуже поверхневе розуміння місцевої культури. У дослідженні окреслено, що обмежене знання та

сама лише віра у власну всемогутність зрештою призводить до краху. Тому А. Піонке інтерпретує твір Кіплінга як критику колоніального панування, в якому біла людина помилково вважає себе здатною повністю досягнути і контролювати колонізований простір [30].

К. Лінфорт зазначає, що попри те, що значна частина його творчості пройнята надмірним імперським патріотизмом і утвердженням колоніальних цінностей, Р. Кіплінг залишається ключовою фігурою англо-індійської та дитячої літератури. У своїх текстах про Індію він використовує багаті образи й міфологічні мотиви, які часто різко відрізняються від його описів Англії. Хоча деякі з його творів можуть поступатися в психологічній глибині, у найкращих із них Р. Кіплінгу вдається встановити справжній емоційний зв'язок із читачем [31, с. 179].

Отже, Р. Кіплінг постає як суперечлива постать колоніальної літератури, у якій поєднуються майстерність оповіді, глибоке знання індійського контексту та ідеологічні уявлення про Британську імперію. Дослідники бачать у ньому як апологета імперських цінностей, так і критика колоніальної пихи. Ця подвійність, зумовлена біографією та епохою, забезпечує його творам тривалу актуальність і робить їх важливим матеріалом для культурологічного та перекладознавчого аналізу.

Висновки до розділу 1

У цьому розділі ми з'ясували, що дитяча й підліткова література є особливим типом художнього письма, спрямованим на виховання, соціалізацію та формування світогляду юного читача. Їй також властива подвійна адресованість – вона орієнтована водночас на дитину та дорослого-посередника, що створює умови ідеологічної фільтрації й цензури. Відтак твори для дітей виконують ідеологічну функцію, закріплюючи певні соціальні й культурні норми.

Перекладач постає у ролі посередника між культурами, а його рішення часто визначаються стратегіями доместикації або форенізації. Дослідники мають

різні погляди на те, яку стратегію краще використовувати, адже надмірна адаптація може позбавити текст культурної автентичності, а надмірне збереження “чужого” може ускладнити сприйняття тексту для дитини.

Явище ре-перекладу демонструє, що літературні тексти змінюються разом із культурними та історичними умовами. Нові переклади дозволяють переосмислити класичні твори з урахуванням сучасних мовних норм і соціально-ідеологічних контекстів. Ре-переклад – інтерпретаційне оновлення, що відображає зміну читацьких очікувань і суспільних цінностей.

Саме у вивченні ідеологічних аспектів літератури постать Р. Кіплінга є показовою. Його творчість тісно пов’язана з колоніальною культурою Британської імперії та водночас містить елементи критики імперського світогляду. Навколо його творчості ведуться дискусії, що свідчить про різне сприйняття письменника.

РОЗДІЛ 2. ІДЕОЛОГІЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ У ПЕРЕКЛАДАХ РОМАНУ «KIM»

Більшість творів Ред'ярда Кіплінга викликають питання і сумніви щодо їхньої ідеологічної приналежності у багатьох дослідників. Далі ми розглядаємо ідеологічний підтекст підліткового роману Р. Кіплінга «Кім», звертаючись до праць Ф. Вегнер [50], К. Парк [28], Е. Кент [22] та інших. Зокрема, осмислюємо питання про зображення Індії з помітною присутністю Британії, расової та етнічної ідентичності, а також образ Кіма як посередника між двома світами. У другому підрозділі ми працюємо з прикладами з тексту оригіналу «Kim» (1901) та порівнюємо ре-переклади обраних фрагментів. Зокрема, це ранній переклад російською мовою А. Репіної (1916), радянський переклад російською мовою М. Княгіної-Кондратьєвої (1990) та сучасний переклад українською мовою Ю. Джугастрянської (2017). Метою є виявлення наявності ідеологічних перекладацьких замін, залежно від історичного періоду написання перекладу та ідеологічних поглядів перекладачів. Задля цього у третьому підрозділі ми розглядаємо приклади способів відтворення культурної ідентичності Індії.

2.1. «Кім» як текст з ідеологією

Роман Р. Кіплінга «Кім» (1901) написаний у час, коли Британська імперія була на піку своєї могутності. У ньому поєднано захопливу пригодницьку історію з поглядами та цінностями колоніальної доби. Твір показує Індію яскравою та різноманітною, але водночас підкреслює роль британців як керівників і захисників цієї території.

Головний герой – хлопчик-британець, який виріс серед індійців і вміє легко переходити з одного культурного середовища в інше. Це робить його ідеальним посередником між місцевими мешканцями та владою. Такий образ підсилює головну ідею роману – виправдання колоніальної присутності.

Далі, аналізуючи «Кім», важливо звертати увагу не лише на сюжет чи персонажів, а й на те, як через опис, лексику та діалоги автор передає ставлення

до Індії та Британської імперії. Це стане основою для подальшого порівняння перекладів і того, як у них змінюється або зберігається ідеологічний зміст.

Роман Р. Кіплінга «Кім» – це багатшаровий роман, у якому перетинаються теми імперіалізму, духовності, гібридної ідентичності та виховання «ідеального» колоніального агента.

К. Парк у своїй статті зібрала думки та погляди різних критиків про роман Р. Кіплінга. Дослідниця зазначає, що «Джордж Орвелл у 1942 році підкреслив парадокс, що хоча протягом п'яти літературних поколінь “усі освічені люди його зневажали”, більшість із них уже забуті, а Кіплінг “у певному сенсі досі тут”» [28, с. 538]. Питання лише в тому, у якому саме сенсі. Далі дослідниця цитує Е. Саїд, який вважав роман «Кім» «частиною світової великої літератури», «багатим, надзвичайно захопливим» твором «великої естетичної цінності», але водночас і «глибоко неприємним» [28, с. 538]. Також К. Парк підкреслює, що С. Рушді говорив про змішані емоції – «гнів і захоплення» [28, с. 538].

Неприємні відчуття, про які писали критики, можуть бути викликані тим, що в романі, на їхню ж думку, глибоко вкорінена ідеологія Британської імперії, а ідея «Великої гри» описана як шригунська діяльність в Індії, яка сприймається як безкінечна боротьба за контроль. У цей час Р. Кіплінг ніби зображує Індію як гармонійний світ під британським правлінням – образ, який Ф. Вегнер називає «нереальним» конструктом, покликаним замаскувати реальні конфлікти та зростання націоналістичних настроїв [50, с. 140]. Окрім цього у своїй Ф. Вегнер пише про подвійну природу твору: «...текст містить не одну, а дві зовсім різні реальності – те, що на звороті останнього видання “Penguin” описується як “екзотичний пейзаж Індії” та “тривожна присутність британського раджу”» [50, с. 129]. Така подвійність дозволяє роману одночасно бути і пригодницькою літературою, і інструментом відтворення імперського світогляду.

Розглянемо деякі приклади з самого роману, щоб або підтвердити думку критиків, або спростувати її. На нашу думку, твір дійсно наповнений індійською екзотикою, культурними реаліями (*chela, ruppes, tar, lakh, dooli, choor, kismet*)

іншомовними вкрапленнями (*shabash, chup, mali, khud*) та індійськими релігійними термінами (*sufi, kafirs, belait, payag*).

Водночас, починаючи приблизно з третини твору, паралельно з описами повсякденного життя населення Індії у наративі дедалі виразніше простежується присутність британського порядку. Перша згадка британців, як правих людей, які несуть добро і порядок у підвладній країні нас дуже зацікавила:

“Merit! We did not consider it merit in those days. My people, my friends, my brothers fell from me. They said: ‘The time of the English is accomplished. Let each strike out a little holding for himself.’ But I had talked with the men of Sobraon, of Chillianwallah, of Moodkee and Ferozeshah. I said: ‘Abide a little and the wind turns. There is no blessing in this work.’ those days I rode seventy miles with an English mem-sahib and her babe on my saddle-bow. (Wow! That was a horse fit for a man!) I placed them in safety, and back came I to my officer— the one that was not killed of our five. ‘Give me work,’ said I, ‘for I am an outcast among my own kin, and my cousin’s blood is wet on my sabre.’ ‘Be content.’ said he. ‘There is great work forward. When this madness is over there is a recompense.” [54, с. 43].

They said: ‘Give him the order of Berittish India.’ I carry it upon my neck now. I have also my jaghir (holding) from the hands of the State— a free gift to me and mine [54, с. 43].

Старий солдат розповідав про повстання індійців проти англійської влади, та про свою вірність Англії, за що він став вигнанцем серед своїх, зате отримав визнання серед комісарів країни колонізатора, орден Британської Індії, а також маєток у подарунок. Ми бачимо тут зображення Британії як друга та найкращого керівника для народу Індії. Той хто йде поруч з англійською владою – отримує визнання та нагороду, а той, хто йде проти – отримує по заслугах.

Не менш важливою темою є релігія, яка займала тоді велике місце в житті людей, а особливо, якщо говорити про індійців. Релігійна тематика слугує універсальним тлом для дослідження колоніальних контактів та формування ідентичності в Індії. Автор змальовує широкий спектр вірувань – від буддизму й індуїзму до ісламу та католицизму – як відображення багатогранності

індійського суспільства та складності співіснування різних релігій у колоніальному контексті [41]. Найкраще було – бути католиком. Тому що католиками були лише «білі» люди, які автоматично вважалися вищої касты, мали освіту та користувалися повагою серед інших. Так, коли Отець Віктор відправляв Кіма на навчання у школу, де навчалися нащадки англійської крові, він дав йому настанову: *I've given you a notion of religious matters— at least I hope so— and you'll remember, when they ask you your religion, that you're a Cath'lic. Better say Roman Cath'lic, tho' I'm not fond of the word* [54, с. 94]

Далі ми більш детально зупинимося на образі Кіма. Кім О'Гара – головний герой роману Ред'ярда Кіплінга. Це ірландський хлопчик-сирота, який виріс на вулицях Лахора. Його унікальність полягає в тому, що він уміє легко переходити між різними культурами та релігіями – може видавати себе то за індуса, то за мусульманина, то за буддиста чи християнина. Кім – «синкретична особистість», здатна вільно переходити між двома світами: британським, із його дисципліною та прагматизмом, і індійським, багатим на релігії, міфи та культурну розмаїтість [50, с. 130].

“What matter, Holy One: but remember it is only for a night or two. Remember, I can change swiftly. It will be as it was when I first spoke to thee under ZamZammah the great gun—”

“As a boy in the dress of white men – when I first went to the Wonder House. And a second time thou wast a Hindu. What shall the third incarnation be?” He chuckled drearily [54, с. 73].

Це діалог між Кімом та Ламою, де Лама вперше дізнається про походження Кіма, про те, що він син сагиба та про його здібності до перевтілень. Через свою жагу до пригод, та згодом шпигунську місію, Кім часто вдавався до перевдягань. Він фарбував свою шкіру, коротко стриг волосся, міняв одяг, вдягав тюрбан (іноді певного кольору, щоб виглядати як людина нижчої касты):

Kim squatted native fashion on the cushions of that upper room. “A little dye-stuff and three yards of cloth to help out a jest [54, с. 100].

Його ідентичність не належить повністю жодному полюсу, що дозволяє йому змінювати ролі, мови, релігійні належності та зовнішність залежно від ситуації, зберігаючи лише ім'я «Кім» як постійну точку. Махбуб Алі – хороший знайомий Кіма, та поважний торговець – дав Кіму пораду, яка полягала в тому, щоб той завжди пам'ятав хто він, залежно від свого оточення:

Among Sahibs, never forgetting thou art a Sahib; among the folk of Hind, always remembering thou art– ” he paused, with a puzzled smile [54, с. 113].

Кім має тісний зв'язок з місцевим населенням, звичаями та загалом в тамтешніми життєвими порядками. Він не раз виказує свою прихильність до народу Гінді, як до свого:

So! To the madrissah I will go. At the madrissah I will learn. In the madrissah I will be a Sahib. But when the madrissah is shut, then must I be free and go among my people. Otherwise I die! [54, с. 107].

Хоча попри це, він все одно не забуває про своє англійське коріння, про те, що він сагиб і часто користується привілеями «білого» хлопчика, які недоступні індійцям [22, с. 157].

“My order is to take thee to the school.” The driver used the “thou,” which is rudeness when applied to a white man. In the clearest and most fluent vernacular Kim pointed out his error... [54, с. 95]

One must never forget that one is a Sahib, and that some day, when examinations are passed, one will command natives [54, с. 99].

“It is permitted,” said Kim, and threw back the very tone. “They say at Nucklao that no Sahib must tell a black man that he has made a fault” [54, с. 107].

There was some justification for Kim– he had kicked Lala Dinanath’s boy off the trunnions– since the English held the Punjab and Kim was English [54, с. 3].

Тобто Кім любить країну де виріс, але попри це він залишається «білим» і частиною імперського порядку, користуючись привілеями, недоступними

індійцям. Його подвійне становище дозволяє йому бути містком між обома світами.

На цьому етапі постає питання про взаємодію та співіснування двох світів у романі. Особливу увагу зосереджено на характері ставлення «білих» персонажів до тубільців і, відповідно, тубільців до колонізаторів. Опрацювання наукових джерел і критичних розвідок дозволило сформулювати попереднє припущення, що англійські персонажі, ймовірно, виявлятимуть меншу повагу до представників корінного населення. Подальший аналіз тексту підтвердив обґрунтованість цього припущення:

<i>But remember,” he muttered, as he resought the quilt, “I will beat thee in the morning. I do not love Hindus” [54, с. 118].</i>
--

<i>Do not let it be blunted at St. Xavier’s. There are many boys there who despise the black men [54, с. 95].</i>

<i>“What was you bukkin’ to that nigger about?” said the drummer boy when Kim returned to the veranda [54, с. 82]</i>

<i>He styled all natives “niggers”; yet servants and sweepers called him abominable names to his face, and, misled by their deferential attitude, he never understood [54, с. 85].</i>
--

Частіше за все зневага появлялася на фоні кольору шкіри та одягу. Іноді, коли Кім змінював свій образ, до нього було таке саме ставлення, до моменту поки він не починав говорити англійською. Лише тоді співрозмовники могли зробити висновки та змінити своє ставлення до нього.

Ставлення індійського населення до британців у романі поєднує показову повагу з прихованою іронією. Таке висміювання не є прямим, а проявляється у словах та частково у поведінці персонажів:

<i>Sahibs get little pleasure of travel [54, с. 94].</i>
--

<i>No man could be a fool who knew the language so intimately, who moved so gently and silently, and whose eyes were so different from the dull fat eyes of other Sahibs [54, с. 94].</i>

<i>Young Sahibs– all devils [54, с. 96].</i>
<i>Sahibs are always tied to their baggage [54, с. 100].</i>
<i>Very many Sahibs travel along the Kalka road; and, as Mahbub Ali says, every young Sahib must needs esteem himself a judge of a horse, and, though he be over head in debt to the money-lender, must make as if to buy [54, с. 113].</i>

Вони ніби сміються з їхніх порядків, способу життя, бажання керувати всім навколо себе. Ніхто не скаже європейцю в очі про свою неповагу, але і поважати його за просто так, теж ніхто не буде.

Тобто у людей обох світів взаємне негативне ставлення один до одного. Різниця лише в тому, що англійці можуть про це відкрито сказати, а індуси можуть лише про це думати. Тому Кім тут стає важливою особистістю, яка об'єднує обидва світи.

Отже, узагальнення досліджень, присвячених аналізу ідеологічних аспектів творчості Р. Кіплінга, а також безпосередній аналіз роману «Кім» підтверджують, що твір містить виразний ідеологічний компонент. Часті нагадування про кастове розмежування людей, про вищу позицію «білих» та кращу якість життя, якщо ти сагиб по крові – є вагомими причинами вважати текст колоніальним. Водночас у творі простежується й певна дистанція до імперського дискурсу, коли англійці постають не лише як носії влади, а й як об'єкт іронії. Однак найцікавіше питання полягає в тому, як ця ідеологічна насиченість роману передається в різних перекладах. Адже перекладачі, свідомо чи ні, вносять зміни у відтінки значень і таким чином трансформують образи влади, колоніальних стосунків та самої Індії. Саме ці ідеологічні трансформації у перекладах «Кіма» і будуть предметом нашого подальшого аналізу.

2.2. Ідеологічні трансформації «Кім»

Переклади художніх творів рідко бувають «нейтральними» – вони завжди несуть відбиток культурного та історичного контексту, у якому створюються. Це особливо відчутно у випадку з романом Р. Кіплінга «Кім», адже твір насичений

імперською ідеологією, складними культурними кодами та образами колоніальної Індії. Перекладач, працюючи з таким текстом, змушений робити вибір: як передати відверті вияви колоніального дискурсу, чи варто згладжувати расові й культурні відмінності, чи зберігати авторську іронію над британськими правителями. У результаті різні переклади «Кім» демонструють не лише мовні відмінності, але й ідеологічні зрушення, які відображають ставлення до колоніалізму та імперської спадщини в різні епохи та різних культурах. Саме ці зрушення, ідеологічні зміни у тексті через призму перекладів, є ключем до розуміння того, як змінюється сприйняття роману в різних читачів і контекстах.

Насамперед було обрано для аналізу ключові фрагменти оригінального тексту, що вирізняються виразним ідеологічним навантаженням. Метою цього етапу дослідження є з'ясування ступеня збереження авторської концепції в перекладних версіях, а також визначення можливих лексичних трансформацій. Нижче наведені приклади з оригіналу та відповідні переклади у хронологічному порядку публікації.

Оригінал “Kim” (1901)	Рос. переклад А. Репіної (1916)	Рос. переклад М. Княгіной- Кондратьевой (1990)	Укр. переклад Ю. Джугастрянської (2017)
“This with a beggar from the bazar might be good but – I am a Sahib and the son of a Sahib and, which is twice as much more beside, a student of Nucklao.” [54, с. 119]	«Это было бы хорошо для нищего с базара, но я сахиб и сын сахиба и – что еще более важно – ученик школы в Нуклау» [51, с. 229]	«Это годится для базарного нищего, но я сахиб и сын сахиба и, что вдвое важнее, ученик школы в Накхлао...» [52, с. 163]	«Це для базарного жебрака може бути добре, але я сагиб і син сагиба , і, що вдвічі важливіше, я вчуся у Наклао» [53, с. 132]

Таблиця 2.1. Приклад перекладу ідеологеми “сагиб”

Найчастіше ідеологія помітна, коли справа доходить до розмов про сагибів. У примітках в кінці книги українська перекладачка Ю. Джугастрянська зазначає, що «сагиб – пан, у часи Кіплінга слово вживалося на позначення білої людини, зазвичай – європейця». З частотного аналізу в попередньому пункті ми знаємо, що слово вживається доволі часто в тексті і здебільшого саме у контексті «вищого» становища. У своїх роботах, як ми можемо бачити у таблиці 2.1 усі

перекладачі зберігають цю ідею. Як і закладено в оригіналі, сагиби, європейці, англійці займають вищу ланку суспільства.

Оригінал “Kim” (1901)	Рос. переклад А. Репіної (1916)	Рос. переклад М. Княгіной- Кондратьевой (1990)	Укр. переклад Ю. Джугастрянської (2017)
See how wise is the boy. He would go back to the Road again, as I said. Not knowing yet thy trade-... Think, Sahib! [54, с. 102]	«Посмотрите, как умен мальчик. Как я говорил, мальчик снова хочет уйти на дорогу. Не зная вашего ремесла... Подумайте, сахиб! » [51, с. 197]	«Заметь, как мальчик умен. Он вернулся на Дорогу, как я говорил. Однако ещё не зная, какое у тебя ремесло... Подумай, сахиб! » [52, с. 145]	«Ти глянь, який мудрий хлопчик. Він повернувся знову на Шлях, як я і казав. І ще не знаючи, яке твоє ремесло... Подумай, сагибе! » [53, с. 114]

Таблиця 2.2. Приклад різного звертання до сагиба

Однак, ми все ж помітили деяку різницю між перекладами. У таблиця 2.4 ми навели приклад використання різних займенників по відношенню до сагиба. Це фрагмент діалогу між Магбубом Алі та сагибом Крейтоном. Ми бачимо, що Магбуб Алі у перекладі А. Репіної звертається до полковника на «ви», тоді як в інших перекладах збережено форму «ти». Важливо врахувати, що ці двоє давно знали один одного і в певному сенсі навіть мали спільну справу. Полковник Крейтон вирізнявся з-поміж інших англійців тим, що не ставився до місцевого народу зверхньо чи з презирством. Тому звертання на «ви» в перекладі А. Репіної, з одного боку, може підкреслювати повагу Магбуба Алі до Крейтона, але з іншого – створює деякий відтінок дистанції, якої в оригіналі немає. Форми «ти», збережені в інших перекладах, краще відображають довірливий тон стосунків між героями та їхню робочу близькість. У цьому сенсі варіант Репіної радше трансформує ідеологічну інтонацію роману, підкреслюючи ієрархічність стосунків там, де її немає в оригіналі.

Виходячи з цієї ситуації, ми можемо порушити питання расової розмежованості, тобто поділ людей на «білих» та «чорних». Ми проводили підрахунки раніше, і нам відомо, що стосовно людини слово «white» є доволі поширеним в тексті.

Оригінал “Kim”	Рос. переклад	Рос. переклад	Укр. переклад
----------------	---------------	---------------	---------------

(1901)	А. Репіної (1916)	М. Княгіної-Кондратьевой (1990)	Ю. Джугастрянської (2017)
“They’ll make a man o’ you, O’Hara, at St. Xavier’s— a white man , an’, I hope, a good man.” [54, с. 94]	«В школе св. Ксаверия из тебя сделают человека, О’Хара, – белого и, надеюсь, хорошего человека!» [51, с. 179]	«В школе св. Ксаверия из тебя сделают человека, О’Хара, белого человека и, будем надеяться, хорошего человека.» [52, с. 136]	«У школі Святого Ксав’є із тебе, О’Гара, зроблять людину, білу людину , сподіваюся, хорошу.» [53, с. 105]

Таблиця 2.3. Переклад лексеми “white”

Розглянемо приклад перекладу колокації «white man», зображений у таблиці 2.3. В усіх перекладах словосполучення збережено відповідно до оригіналу. Тобто, що стосується «білої» людини, то перекладачі не змінювали, не додавали, не прибирали нічого. Але під час опрацювуючи всього текст можна помітити, що вислови щодо місцевих є грубішими. Тому на них теж варто звернути увагу.

Оригінал “Kim” (1901)	Рос. переклад А. Репіної (1916)	Рос. переклад М. Княгіної-Кондратьевой (1990)	Укр. переклад Ю. Джугастрянської (2017)
“There are many boys there who despise the black men .” [54, с. 95]	«Там много мальчиков, презирающих черных людей .» [51, с. 182]	«Там многие мальчики презирают чёрных людей .» [52, с. 137]	«Там багато хлопчиків зневажають темношкірих людей » [53, с. 106]

Таблиця 2.4. Переклад лексеми “black”

У прикладі зображеному в таблиці 2.4 акцент падає на словосполучення «black men», що використано тут англіїцями щодо всього різноманіття населення Індії. В російських перекладах колокація зберігається разом з ідеєю зневаги до корінного населення. У той час Ю. Джугастрянська використовує більш сучасну, політкоректну форму, яка пом’якшує расовий акцент, властивий оригіналу.

Оригінал “Kim” (1901)	Рос. переклад А. Репіної (1916)	Рос. переклад М. Княгіної-Кондратьевой (1990)	Укр. переклад Ю. Джугастрянської (2017)
-----------------------	---------------------------------	---	---

“He styled all natives "niggers" ; yet servants and sweepers called him abominable names to his face, and, misled by their deferential attitude, he never understood” [54, с. 85]	«Он называл всех туземцев "неграми" , но слуги называли его в лицо отвратительными именами и, обманутый их показной почтительностью, он ничего не понимал» [51, с. 163]	«Он всех туземцев называл "чернокожими" , а слуги и метельщики в лицо ругали его самым ужасным образом, и он, обманутый их почтительным видом, не понимал этого» [52, с. 126]	«Він називав усіх тубільців "чорними" , тим часом слуги та підмітальники відкрито лаяли його, а він того не розумів, ведений в оману їхнім шанобливим виглядом» [53, с. 95]
--	--	--	--

Таблиця 2.5. Переклад лексеми “nigger”

Проаналізуємо також приклад з таблиці 2.5. Слово «nigger» використовувалося у романі як жорстка образа з боку європейців до інших рас. У своєму перекладі А. Репіна зберегла це саме слово, яке було запропоновано в оригіналі, в той час як в перекладах М. Княгіної-Кондратьєвої та Ю. Джугастрянської використанні евфемізми – «слово чи вислів, яким замінюють інше, незручне для певної ситуації, або грубе, непристойне слово», які підкреслюють колоніальний контекст, але уникають жорстокого навантаження [5].

Одним зі слів, які мають певне ідеологічне навантаження саме в цьому романі є слово «English», як в контексті мови, так і національності.

Оригінал “Kim” (1901)	Рос. переклад А. Репіної (1916)	Рос. переклад М. Княгіной-Кондратьевой (1990)	Укр. переклад Ю. Джугастрянської (2017)
“Though he was burned black as any native; though he spoke the vernacular by preference, and his mother-tongue in a clipped uncertain sing-song... ” [54, с. 3]	«Хотя он был смугл, как любой туземец; хотя он предпочитал говорить на местном наречии, произнося слова как-то монотонно и певуче» [51, с. 2]	«Хотя он был загорелым до черноты, не хуже любого туземца, хотя предпочитал говорить на местном диалекте, ибо на своем родном языке изъяснялся плохо, путаясь и проглатывая слова » [52, с. 41]	«І хоча чорнотою засмаги він не відрізнявся від тубільців; хоча надавав рішучу перевагу місцевій говірці, а розмовляючи рідною мовою бубонів і ковтав слова » [53, с. 9]

Таблиця 2.6. Приклад зображення ідентифікації героя за його мовою спілкування

У цьому прикладі мова йдеться про те, що Кім, не дивлячись на те, що був англієм, англійською говорив не впенено, місцями навіть погано. Ця ідея простежується в оригіналі, і в перекладах М. Княгіної-Кондратьєвої та Ю. Джугастрянської. Але в ранньому перекладі А. Репіної цей сенс зникає. Вона навпаки зазначає, що Кім нібито надавав перевагу місцевій говірці, але при цьому ковтав слова під час розмови. Це не зовсім логічно передає сенс речення та свого роду змінює розуміння образу Кіма читачем.

Оригінал “Kim” (1901)	Рос. переклад А. Репіної (1916)	Рос. переклад М. Княгіної- Кондратьєвой (1990)	Укр. переклад Ю. Джугастрянської (2017)
“A white-bearded Englishman was looking at the lama, who gravely turned and saluted him...” [54, с. 7]	«Седобородый англичанин смотрел на ламу, который степенно повернулся и поклонился ему» [51, с. 11]	«Белобородый англичанин смотрел на ламу, а тот важно повернулся, поклонился ему...» [52, с. 45]	«Білобородий англієць дивився на Ламу, а той гречно повернувся, вклонився йому...» [53, с. 14]

Таблиця 2.7. Приклад зображення лексеми “Englishman”

У таблиці 2.7 зображена ситуація, де Кім після першої своєї зустрічі з Ламою проводить його в «Будинок магії». Там Лама помічає куратора (який є англієм, про що нам і каже уривок) і висловлює йому своє захоплення. У цьому фрагменті читачі дізнаються національність хранителя та знайомляться з ним. Усі переклади відповідають оригіналу без яких-небудь особливих змін.

Оригінал “Kim” (1901)	Рос. переклад А. Репіної (1916)	Рос. переклад М. Княгіної- Кондратьєвой (1990)	Укр. переклад Ю. Джугастрянської (2017)
“Thou knowest?” The curator nodded, wondering what would come next” [54, с. 9]	«Ты знаешь это? – Англичанин утвердительно кивнул головой, раздумывая, что будет дальше» [51, с. 15]	«Ты знаешь об этом? – Хранитель кивнул, спрашивая себя, что последует дальше» [52, с. 47]	«Ти про то знаєш? – Куратор кивнув, питаючи себе, що ж буде далі» [53, с. 16]

Таблиця 2.8. Приклад різни перекладів лексеми “Englishman”

А в прикладі таблиці 2.8 можна помітити, що в перекладі А. Репіної слово «curator» залишається «англичанин», що змінює смисловий фокус. Не дивлячись на те, що ітак зрозуміло, що він англієць, за попередньої інформацією і за його

місцем роботи в британській установі, все одно перекладач повторює ким він є. Читач сприймає цю особу за національною ознакою, а не за службовою.

Тож ідеологічні трансформації в тексті дійсно присутні, хоча не завжди там, де ми очікували б їх побачити. Вони часто приховані й проявляються у тонкощах: у діалогах, у взаєминах між представниками різних рас, у ставленні до мови чи кольору шкіри. Самі лексичні заміни зазвичай майже непомітні, і без урахування ширшого контексту ідеологічний зсув легко залишити поза увагою. Водночас окрім повсякденних ситуацій і реплік, важливим чинником є й зображення культурної індійської ідентичності, за допомогою якої автор послідовно розмежовує два світи.

2.3. Відтворення культурної ідентичності

Одним із ключових елементів, що формують ідеологічний вимір роману, є відтворення культурної ідентичності через лексику, реалії та мовні маркери. Культурно-забарвлені слова – топоніми, назви каст, соціальних груп, побутових предметів чи титулів – у романі «Кім» виступають ідеологічним інструментом: вони визначають, хто «свій» і хто «чужий», хто займає домінуюче становище, а хто маргіналізований. Особливе значення має і мовна поведінка персонажів: вибір мови, коду чи граматичних форм несе маркери влади й підлеглості. Наприклад, англійська мова у творі функціонує як мова влади, тоді як індійські діалекти позначають локальність, національну належність і, у колоніальному дискурсі, нижчий статус. У такому випадку вибір перекладача відіграє велику роль, адже зводиться не лише до потреби залишити або адаптувати, а може стати проявом його позиції. У цьому пункті ми дослідимо, чи зберігаються культурно-марковані лексичні одиниці в переказах, якщо ні, то які трансформації було використано, чи впливає їхня заміна, або збереження на контекст.

У другому розділі нашого дослідження ми здійснили частотний аналіз культурно-маркованої лексики, що підтвердило її значну присутність у тексті. І побачили, що в окремих перекладах її кількість зменшується. Для зручнішого огляду прикладів ми умовно поділили цей пункт на три частини: відтворення

власних назв (міст, установ тощо), реалій (одиниць, які є природними саме для народу Індії) та іншомовні вкраплення (слова і вирази, які в оригіналі написані мовою гінді).

Спершу розглянемо власні назви. Їх у тексті доволі значна кількість. І майже в усіх випадках, всі назви міст, річок, споруд, провінцій тощо відтворюються за допомогою транслітерації в усіх перекладах. Та все ж, ми знайшли кілька відмінностей:

Оригінал “Kim” (1901)	Рос. переклад А. Репіної (1916)	Рос. переклад М. Княгіної- Кондратьєвой (1990)	Укр. переклад Ю. Джугастрянської (2017)
“If the woman had set Kim up to the local Jadoo-Gher with those papers...” [54, с. 4]	«Если бы женщина послала Кима с бумагами в какое-нибудь местное учреждение ...» [51, с. 3]	«Если бы женщина послала Кима с этими бумагами в местный Джаду-Гхар... » [52, с. 42]	«Якби жінка відправила Кіма з тими паперами до місцевого Джаду-Гхера... » [53, с. 10]

Таблиця 2.9. Приклад відтворення власної назви «Jadoo-Gher»

Власна назва «Jadoo-Gher», буквально означає «будинок магії», але у контексті твору часто використовувалася як сленг для назви офіційної британської будівлі. У перекладах М. Княгіної-Кондратьєвої та Ю. Джугастрянської назва збереглася, чого не сталося в перекладі А. Репіної. Трохи раніше по тексту, вона це слово переклала згідно з оригіналом, але в лапках («Джаду Гер»). Тож у результаті в перекладі А. Репіної зникає культурно-мовний колорит і подвійний сенс, закладений Кіплінгом: поєднання буквального «будинок магії» та реальної британської інституції. Читач не отримує ні відчуття місцевого сленгу, ні розуміння, що це – погляд населення Індії на колоніальні установи, тоді як у перекладах М. Княгіної-Кондратьєвої та Ю. Джугастрянської збережено і форму власної назви, і змістову відсилку, що передає атмосферу та соціальний контекст епохи.

Оригінал “Kim” (1901)	Рос. переклад А. Репіної (1916)	Рос. переклад М. Княгіної- Кондратьєвой (1990)	Укр. переклад Ю. Джугастрянської (2017)
--------------------------	------------------------------------	--	---

“... or from the top of the Imambara looking down on the gilt umbrellas of the Chutter Munzil , and the trees in which the town is bedded.” [54, с. 96]	«... или с вершины Имамбара на золотые купола величественного здания "Чуттер-Мунзил" и на деревья, среди которых лежит город» [51, с. 184]	«... или смотришь с верхушки Имамбары вниз, на золочёные зонтики Чхаттар-Манзила и деревья, в которых тонет город» [52, с. 138]	«...чи з верхівки Імамбари споглядаєте вниз, на позолочені парасольки Чаттар Манзіл і дерева, що вкривають місто» [53, с. 107]
--	---	--	---

Таблиця 2.10. Приклад відтворення власної назви «Chutter Munzil»

У наведеному фрагменті йдеться про Chutter Munzil – палац місцевих правителів, зведений у 1814 році, відомий ще як Палац Парасольок через характерні павільйони у вигляді парасольок. Саме ця деталь, «gilt umbrellas», в оригіналі створює образ будівлі.

Перекладачі відтворили цю реалію по-різному. У перекладі М. Княгіної-Кондратьєвої та Ю. Джугастрянської збережено форму «зонтики» / «парасольки», що дозволяє передати оригінальний колорит і підкреслити особливість архітектури. Натомість у перекладі А. Репіної бачимо доместикацію: ідея парасольок зникає, натомість з’являється слово «купола», більш звичне для російського читача. Такий вибір, на нашу думку, нівелює унікальну особливість Чаттар Манзілу.

Також звернемо увагу на написання назви в різних перекладах. В російському перекладі 1916 року власна назва взята в лапки. А. Репіна доволі часто іношомні слова, реалії або власні назви бере в лапки, що на нашу думку, не завжди є доречним. В двох інших перекладах власна назва перекладена транслітерацією, але по-різному. Відтворення Ю. Джугастрянської є більш ближчим до оригіналу.

Далі розглянемо переклад реалій. Зазвичай в оригіналі Р. Кіплінг виділяє індійські реалії курсивом, щоб виділити ці слова поміж англійського тексту. В своїх роботах перекладачі частіше за все роблять так само, якщо залишають реалію. Але вони також можуть використовувати інші трансформації. Розглянемо деякі приклади:

Оригінал “Kim” (1901)	Рос. переклад А. Репіної (1916)	Рос. переклад М. Княгіної- Кондратьевой (1990)	Укр. переклад Ю. Джугастрянської (2017)
“Give me a rupee , Mahbub Ali, and when I come to my wealth I will give thee a bond and pay” [54, с. 17]	«Дай мне одну рупию, (Рупия – 1 фунт стерлингов 10 шиллингов.) Махбуб Али, а когда я разбогатею, я заплачу тебе» [51, с. 30]	«Дай мне рупию , Махбуб Али, а когда я разбогатею, я дам тебе вексель и заплачу» [52, с. 56]	«Дай мені рупію , Магбубе Алі, а коли я розбагатію, то дам тобі вексель і заплачу» [53, с. 24]

Таблиця 2.10. Приклад відтворення реалії «rupee»

У цьому фрагменті мова йтиме про передачу валюти. В оригіналі автор просто написав «rupee», що є індійською валютою в історії. В перекладах М. Княгіної-Кондратьевой та Ю. Джугастрянської ця валюта так і перекладається. Але А. Репіна пореводить рупії на фунти стерлінги в дужках. На нашу думку таке рішення було прийняте через те, що на момент перекладу (1916 рік) Індія все ще була колонією Британії, тому така валюта як рупій була маловідома в Російській імперії. Натомість фунти та шилінги були популярніші та зрозуміліші, що і наштовхнуло перекладача до такого рішення.

Оригінал “Kim” (1901)	Рос. переклад А. Репіної (1916)	Рос. переклад М. Княгіної- Кондратьевой (1990)	Укр. переклад Ю. Джугастрянської (2017)
“At least pay the boy then: I have no pice with me, and he brought auspicious news” [54, с.48]	«По крайней мере, заплати мальчику. У меня нет с собой денег, а он принес важные новости» [51, с. 91]	«По крайней мере, дай денег мальчику; у меня нет при себе ни одной пайсы , а он принес благоприятные вести» [52, с. 88]	«Хоча б заплати хлопчикові: у мене немає з собою пайса , а він приніс хороші новини» [53, с.56]

Таблиця 2.10. Приклад відтворення реалії «pice»

«Пайс» – дрібна монета в Індії та в багатьох інших східних країнах. У тексті ця розмірна грошова одиниця використовується три рази, з цих трьох разів А. Репіна жодного разу не залишає її у перекладі у вигляді транслітерації, вона завжди використовує заміну. Ю. Джугастрянська та М. Княгіна-Кондратьєва свою чергу транслітерують у всіх випадках та в кінці книги подають нотатки для читачів.

Оригінал “Kim” (1901)	Рос. переклад А. Репіної (1916)	Рос. переклад М. Княгіної- Кондратьевой (1990)	Укр. переклад Ю. Джугастрянської (2017)
“Oh, half a lakh of men” [54, с. 134]	«О, тысяч пятьдесят!» [51, с. 260]	«О, пол-лакха человек» [52, с. 180]	«О, півлакха людей» [53, с. 148]

Таблиця 2.10. Приклад відтворення реалії «lakh»

У цьому прикладі йдеться про одиницю виміру «lakh» – традиційний індійський числівник, що означає сто тисяч. У фразі «half a lakh» мається на увазі п’ятдесят тисяч. Перекладачі по-різному відреагували на цю культурно-марковану одиницю.

А. Репіна повністю відкидає реалію «лакх», одразу подаючи зрозумілий для читача відповідник: «тысяч пятьдесят». Такий вибір спрощує сприйняття, проте зменшує колоритність тексту. Інші перекладачі залишають реалію і подають нотатки, що полегшує розуміння нової одиниці.

Оригінал “Kim” (1901)	Рос. переклад А. Репіної (1916)	Рос. переклад М. Княгіної- Кондратьевой (1990)	Укр. переклад Ю. Джугастрянської (2017)
“This is a handful of cardamoms, This is a lump of ghi ” [54, с. 45]	«Вот тебе горсть миндаля, Щепотка кардамона...» [51, с. 86]	«Вот кардамона целая горсть, Вот масла кусок большой» [52, с. 85]	«Це кардамон, це масло гі... » [53, с. 54]

Таблиця 2.10. Приклад відтворення реалії «ghi»

Харчова культура теж постає на передньому плані, бо саме в ній найяскравіше виявляється національна ідентичність. «Ghi» – перетоплене коров’яче масло, один із найпоживніших продуктів у раціоні індусів, яке вважається священним продуктом. Перекладацькі стратегії щодо цього елемента суттєво різняться. У цьому випадку ми бачимо три принципово різні підходи до передачі культурно-маркованої лексики – від повної підміни до максимальної точності. У перекладі А. Репіної реалія не лише втрачена, а й замінена абсолютно іншим продуктом – «миндалем», що нівелює культурний контекст. М. Княгіна-Кондратьєва обирає шлях доместикації, вилучаючи специфічну реалію й замінюючи її загальновідомим словом «масло». Лише Ю. Джугастрянська

відтворює оригінал без змін, тим самим зберігаючи культурну «чужість» тексту і дозволяючи читачеві відчувати індійську специфіку.

Окрім реалій, автор часто вводив до мовлення персонажів індійські слова, вигуки та вирази. Це допомагало глибше відтворити їхні образи та водночас чіткіше окреслити національну належність героїв.

Оригінал “Kim” (1901)	Рос. переклад А. Репіної (1916)	Рос. переклад М. Княгіної- Кондратьевой (1990)	Укр. переклад Ю. Джугастрянської (2017)
“At first Kim had been minded to give the alarm– the long-drawn “cho-or– choor!” (thief! thief!) that sets the serai ablaze of nights” [54, с. 22]	«Сначала Ким думал поднять тревогу, крикнуть: «Вор! Вор!» , чтобы заставит осветить палатку» [51, с. 39]	«Ким хотел было поднять тревогу, испустив протяжный крик чо-ор! чо-ор! (вор! вор!) , который по ночам поднимает на ноги весь караван-сарай» [52, с. 59]	«Кім хотів було здійснити тривогу, протяжним криком ч-о-о-р! ч-о-о-р! [Злодій!] – уночі це піднімає на ноги весь караван-сарай» [53, с. 29]

Таблиця 2.10. Приклад відтворення вигуку «choг»

Тут можна помітити, що в оригіналі автор додає індійського колориту до тексту за допомогою іншомовних вкраплень, і сам в дужках дає пояснення слова, щоб читачу було зрозуміло, що Кім має на увазі. У двох останніх перекладах ця ідея зберігається. Перекладачки транскрибують іншомовне слово і в дужках дають пояснення, як це зробив автор. А от в першому перекладі ця іншомовність втрачається, адже перекладачка просто замінює слово на відповідник.

Оригінал “Kim” (1901)	Рос. переклад А. Репіної (1916)	Рос. переклад М. Княгіної- Кондратьевой (1990)	Укр. переклад Ю. Джугастрянської (2017)
“What were you doing? You’re a thief. Choor? Mallum? ” [54, с. 66]	«Что ты делал там? Ты вор? Choor Mallum? » [51, с. 129]	«Ты что тут делал? Ты вор. Чор? Малум? » [52, с. 108]	«Що ти робиш? Ти злодій. Чоор [злодій]? Маллум [ясно, зрозуміло]? » [53, с. 77]

Таблиця 2.11. Приклад відтворення вигуку «choг» та «mallum»

Зауважимо, що в прикладі з таблиці 2.11 А. Репіна просто залишає іншомовне слово, без перекладу та транслітерації. В цьому випадку, якби вона переклала цю одиницю, як раніше «вор», то загубився би сенс ситуації. Адже тут Кім вперше прокрадається у палатку до британської армії одягнений як

індійський хлопчик, і преподобний Артур Бенет намагається з ним спілкуватися «його» мовою. Те саме стосується слова «mallum». М. Княгіна-Кондратьєватранслітерувала слово, Ю. Джугастрянськатеж, але на нашу думку більш наближено до оригіналу і, що не менш важливо, з поясненням у дужках.

Оригінал “Kim” (1901)	Рос. переклад А. Репіної (1916)	Рос. переклад М. Княгіної- Кондратьевой (1990)	Укр. переклад Ю. Джугастрянської (2017)
“Yes, tell him it’s Kismet. Kismet, mallum? (Fate! Do you understand?)” [54, с. 72]	«Скажи ему, что это Кисмет. Понимаешь, Кисмет? » [51, с. 138]	«Да, скажите ему, что это кисмат. Кисмат, малум? (Понимаете?)» [52, с. 113]	«Так, скажи йому, що це кісмет [доля]. Кісмет, маллум? [Ви розумієте?]» [53, с. 82]

Таблиця 2.12. Приклад відтворення вигуку «kismet» та «mallum»

В прикладі з таблиці 2.12 «mallum» в перекладі А. Репіної вже зникає, точніше, вона його замінює еквівалентом, але залишає «кисмет», тому що пан Бенет звертається до лами, тому зберегти іншомовність – хороше рішення, щоб не загубити сенс моменту. М. Княгіна-Кондратьєватранслітерує і дає пояснення в дужках, але чомусь лише для одного слова. Ю. Джугастрянськатакож робить транслітерацію, але пояснює всі незнайомі читачам слова.

Отже, ми виявили, що не всі культурно-марковані одиниці, які є в оригіналі, залишилися в перекладах. Перекладачі використовували різні трансформації: заміна на еквівалент з мови перекладу, транслітерація, експлікація та іноді перенесення без змін. У контексті такого колоніального твору як «Кім», вибір перекладача ствособно відтворення, заміни чи вилучення індійської мовної одиниці може мати ідеологічний підтекст. Зменшення кількості культурно-маркованої лексики стирає кордон між індійським і британським, а точніше зменшує кількість індійського, тим самим демонструючи відсутність культурного протистояння.

Висновок до розділу 2

У цьому розділі ми дослідили ідеологічний вимір роману Р. Кіплінга «Кім» та способи його відтворення в перекладах. Спершу було встановлено, що роман поєднує пригодницьку оповідь із колоніальною ідеологією, зокрема через

опозицію «британського» та «індійського» світів, расові й соціальні ієрархії та образ Кіма як посередника між ними.

На наступному етапі ми провели порівняння оригінального тексту зі трьома перекладами, створеними в різні історичні періоди та різними мовами. Було проаналізовано лексеми з ідеологічним навантаженням («sahib», «white/black man», расові позначення), а також прагматичні елементи звертань і мовної ідентифікації персонажів. Це дозволило виявити, що саме перекладацькі рішення можуть посилювати або пом'якшувати колоніальний підтекст тексту.

Далі увагу зосереджено на культурно-маркованій лексиці та реаліях Індії. Аналіз показав різницю між стратегіями перекладачів: від доместикації й вилучення локальних маркерів до їхнього збереження та пояснення. Такі розбіжності впливають на зображення індійської культури й ступінь «чужості» у сприйнятті тексту.

Загалом результати підтвердили, що ідеологічний потенціал роману може змінюватися в процесі перекладу. Те, як передано реалії, расові маркери та мовну поведінку персонажів, визначає інтерпретацію взаємин між колонізатором та колонією і формує образ Індії для читача іншої культури. Таким чином, переклад виступає не лише мовним посередництвом, а й інструментом переосмислення колоніального дискурсу залежно від часу, контексту й цінностей суспільства.

РОЗДІЛ 3. КОРПУСНИЙ АНАЛІЗ ІДЕОЛОГЕМ У РОМАНІ «KIM» ТА В ЙОГО ПЕРЕКЛАДАХ

У третьому розділі ми звертаємось безпосередньо до практичної частини дослідження, де аналізуємо корпус перекладів роману Р. Кіплінга «Кім» (1901) та виявляємо основні ідеологічні, мовні й культурні особливості відтворення тексту. Метою цього розділу є показати, як ідеологічні настанови, історичний контекст і перекладацькі стратегії впливають на передачу смислів оригіналу в різні періоди.

У межах цього розділу використано корпусний підхід, що дає можливість провести кількісний і якісний аналіз перекладів із застосуванням цифрових інструментів. Основну частину роботи становить дослідження паралельних корпусів за допомогою платформи *Sketch Engine*, яка дозволяє порівнювати тексти по рядкам, визначати частотність, колокації та ключові слова.

Перший підрозділ присвячений опису корпусу перекладів, принципам його побудови та особливостям контексту, у якому створювались ці переклади. У другому підрозділі проведено частотно-колокаційний аналіз ідеологічно маркованої лексики, що допомагає виявити ідеологічні зміщення у текстах. Третій підрозділ спрямований на аналіз культурно-маркованих одиниць, пов'язаних із релігією, географією, побутом та соціальною структурою Індії.

3.1. Корпус перекладів і контекст дослідження

Роман Р. Кіплінга «Кім» (1901) складається з п'ятнадцяти глав, кожна з яких охоплює приблизно п'ятнадцять сторінок тексту. Для створення дослідницького корпусу текст було розбито на речення, причому кожен розділ опрацьовувався окремо і в середньому містив близько п'ятисот рядків у таблиці *Excel*. Оскільки в перекладах перекладачі могли по-різному структурувати речення – ділити або, навпаки, об'єднувати їх, – під час корпусного опрацювання ми застосували той самий принцип, забезпечивши відповідність між рядками

оригіналу та перекладів. Такий підхід дозволив вирівняти тексти максимально точно, що підвищує надійність подальшого аналізу.

Після підготовки матеріалу на рівні речень тексти було завантажено до платформи *Sketch Engine* як паралельні корпуси. Це дало змогу проводити пострічкове порівняння між оригіналом і перекладами. У системі було застосовано автоматичне лематизування та частиномовне тегування для кожної мови (англійської, російської та української). Завдяки цьому стало можливим використовувати інструменти *Word Sketch*, *Concordance* та *Keywords*, що забезпечує як кількісний аналіз (частотність, ключові лексеми, типові колокації), так і якісний аналіз контексту. Такий підхід дав змогу комплексно дослідити зміни в ідеологічному та стилістичному наповненні текстів.

Для аналізу було обрано чотири тексти: оригінальний англійський роман, ранній російський переклад А.П. Репіної (1916), радянський переклад М.І. Княгіної-Кондратьєвої (1990) та сучасний український переклад Юлії Джугастрянської (2017). Таке поєднання корпусів дозволяє простежити не лише мовні, а й ідеологічні зрушення – від царсько-імперського та радянського контекстів до сучасного українського бачення твору. Роман «Кім» обрано як матеріал дослідження завдяки його виразному ідеологічному й культурному потенціалу. Зарубіжні дослідники розглядали його в різних аспектах – від критики імперіалізму до вивчення колоніального мислення й расових стереотипів. Для українського літературознавства ідеологічний аналіз цього твору досі залишається відносно малорозробленим напрямом, що також стало аргументом на користь вибору саме цього матеріалу.

Переклади творів Ред'ярда Кіплінга російською мовою становлять особливий інтерес у контексті ідеологічних впливів. У світовій літературі Р. Кіплінг завжди залишався суперечливою фігурою, особливо в радянському та пострадянському середовищі. До 1930-х років радянські поети схвально ставилися до його патріотизму й образів сильної влади, але згодом письменник почав асоціюватися з імперіалізмом. Радянська критика трактувала його воєнну прозу як втілення загарбницької ідеології. Лише наприкінці 1960-х років почали

з'являтися публікації, що пропонували альтернативне бачення творчості Кіплінга. Зокрема, Е. Зіннер увів поняття «поетики натяку», підкреслюючи багатозначність його текстів, що суперечило офіційній ідеології. Після розпаду СРСР у 1990-х роках письменник отримав повноцінне визнання серед пострадянських дослідників, а його стиль і образність стали орієнтиром для сучасних авторів. Таким чином, саме через російськомовні переклади твори Кіплінга справили суттєвий вплив на розвиток літературного процесу в Росії та Україні [6, с. 100–101].

3.2. Частотно-колокаційний аналіз ідеологічно-маркованої лексики

Частотний аналіз є одним із ключових інструментів лінгвістичних досліджень, адже дозволяє побачити, які слова та поняття найбільш активно функціонують у тексті. Проте сама кількість уживань не завжди дає повне уявлення про роль певної лексики, адже значення значною мірою розкривається через контекст. Саме тому важливо враховувати колокації та найближче оточення слова, що допомагає зрозуміти не лише його формальну частоту, а й смислове навантаження у конкретному творі.

Для проведення частотного аналізу було розглянуто оригінальний текст роману та три його переклади з метою виявлення ідеологічно маркованої лексики. Спираючись на контекст, ми визначили слова, які несуть очевидне ідеологічне навантаження. До цієї групи належать лексеми, пов'язані з расовою та етнічною ідентифікацією: позначення кольору шкіри (*white, black, nigger*), а також національності та мови (*English, Englishman, Hindu, native*). Їхнє використання не лише відображає соціальну структуру колоніального суспільства, а й задає певну ієрархію відносин між персонажами. Далі увага буде зосереджена на частотному та колокаційному аналізі кожної з обраних лексем із подальшим порівнянням їхнього кількісного відтворення в перекладах.

3.2.1. Частотно-колокаційний аналіз лексем пов'язаних з расовою ідентифікацією

Тема расової ідентифікації відіграє помітну роль у творі, тому саме через неї найяскравіше простежуються ідеологічні акценти. Тож вважаємо, що найкраще розпочати аналіз із розгляду лексики, безпосередньо пов'язаної з цією проблематикою.

Перша лексема, «white» у тексті оригіналу використовується 120 разів. З них 42 випадків використання стуються людини, у таких колокаціях як: «white soldier» (5), «white man» (22), «white boy» (5), «white woman» (2), «white people» (1), «white skin» (1), «poor white» (2), «whites followed» (1), «Kim was white» (1) «white hand» (1), «white officer» (1). Це 35% від усієї кількості.

У перекладі А. Репіной «white» перекладене як «белый» та «седой» залежно від ситуації. Ми порахували кількість цих слів: «белый» (117), «седой» (8), разом 125. Це означає, що в певних ситуаціях перекладачка додавала слово «белый» там, де в оригіналі його не було. Тепер розглянемо колокації. Колокації зі словом «белый» стосовно людини займають 41%: «белый человек» (11), «белые люди» (9), «белый солдат» (5), «белый мальчик» (5), «белая кожа» (2), «белый полк» (2), «белый бедняк» (1), «белый народ» (1), «белая женщина» (1), «Ким был белый» (1), «белый офицер» (1), «бедные белые» (2), «оба белых» (1), «белые руки» (1), «заброшенный белый» (1) і ще 3 випадки використання «белый» у якості іменника.

Перекладачка М. Княгіна-Кондратьева використовувала лише лексему «белый» для передачі «white». Випадків використання ми нарахували 123. Це на 3 більше ніж в оригіналі. Тепер звернемо увагу на колокації: «белые люди» (10), «белый человек» (10), «белый мальчик» (6), «белые солдаты» (5), «белый полк» (3), «белая женщина» (2), «бедный белый» (1), «Ким был белым» (1), «неимущие белые» (1), «белые офицеры» (1), «беспризорный белый» (1), «белые ребята» (1), «белая кожа» (1), «белые пальцы» (1) і ще 2 випадки субстантивації. Загалом 46 колокацій, які відносяться до людини – 37%.

В українському перекладі Ю. Джугастрянської слово «білий» зустрічається по тексту 117 разів. З них 46 випадків стоять людиною – це 39%. Слово «білий» з'являється у таких колокаціях: «білі люди» або «біла людина» (14), «білий хлопчик» (5), «білий солдат» (4), «білий злидар» (2), «біла жінка» (2), «білий чоловік» (2), «Кім був білим» (1), «білі вояки» (1), «білі офіцери» (1), «безпритульний білий» (1), «біле тіло» (1), «білий полк» (1), «білі пальці» (1) і також ми врахували ще 10 випадків субстантивації.

За допомогою отриманих результатів ми бачимо, що слово «white» має виразне ідеологічне навантаження, адже понад третина випадків його вживання стосується позначення людини, що підкреслює расову ідентифікацію персонажів. В перекладах ми помічаємо певні розбіжності. А. Репіна схильна до надлишкового використання прикметника «белый», так само як і М. Княгіна-Кондратьєва. У перекладі Ю. Джугастрянської кількість випадків дещо менша, але відсоткове співвідношення вживання у контексті людини вище, що свідчить про збереження ідеологічного сенсу.

Продовжуючи тему расової ідентифікації ми опрацювали частотний аналіз лексики «black». В оригінальному тексті це слово зустрічається 49 рази. Ми переглянули колокації, у яких це слово вживається і зупинили нашу увагу на окремих із них: «black native» (1), «black stranger» (1), «too black» (1), «very black» (1), ці два випадки використовуються у контексті кольору шкіри, «black man» (6), «black people» (2), «black woman» (1). Ці колокації – приклади застосування лексики «black» у контексті людини. Загалом їх 14, що становить 29% від загальної кількості.

А. Репіна використовувала різні еквіваленти під час перекладу: «смуглый» (2), «черный» (35), «темный» (3), «вороной» (1), «мрачный» (2). Загалом це 43 випадки. Це значно менше ніж в оригіналі. Та перед тим як робити висновки, розглянемо колокації з цими словами: «черные люди» (8), «черный человек» (3), «черная женщина» (1), «черные индусы» (1), «смуглый незнакомец» (1), «смуглый как туземец» (1), «слишком черно» (1) та «не очень черен» (1). У

загальному це 17 колокацій зі словом «черный» або «смуглый», стосовно кольору шкіри – 39%.

М. Княгіна-Кондратьєвська використовує різні еквіваленти для відтворення слова «black»: «загорелый» (1), «черный» (38), «темный» (3), «вороной» (2), «мрачный» (2), «смуглый» (1) – 46 у загальному. Колокації порівняно схожі з минулим перекладом: «черные люди» (6), «черный человек» (3), «черный незнакомец» (1), «не очень черный» (1), «не слишком черни» (1), «смуглая женщина» (1), «загорелый до черноты» (1) – 14 випадків (30%).

Ю. Джугастрянська у своїй роботі використовує еквіваленти: «чорний» (39), «темний» (1), «чорнявий» (2), «темношкірий» (2), «вороний» (2), «смаглявий» (1) – 47 загалом. З них 17 (36%) використанні щодо людини: «чорна людина» (5), «темношкіра людина» (2), «чорнота засмаги» (1), «чорнявий чоловік» (1), «чорнявий незнайомец» (1), «не дуже чорний» (1), «не надто чорним» (1), «смаглява жінка» (1), «той чорний» (1), «цей чорний» (1), «тубільці чорні» (1), «червонобородий чорний» (1).

На відміну від випадку з лексемою «білий», суттєві розбіжності у перекладах виявляються саме щодо використання одиниці «black». Почнемо з того, що відсоток використання одиниці «black» у відношенні до людини є доволі низьким в оригіналі, але вищим у всіх перекладах. Хоч перекладачі могли б вилучити або замінити лексему, вони здебільшого зберігали її там, де потрібно було передати расову ідентифікацію персонажів. Водночас кожен переклад демонструє власну стратегію відтворення: перекладачі використовують різні еквіваленти, і чимало з них мають м'якше, менш різке звучання порівняно з оригіналом – такі як «загорелый», «смуглый», «чорнявий», «смаглявий», «темношкірий». Такі заміни свідчать про прагнення пом'якшити расові маркери або адаптувати їх до норм конкретного історичного чи культурного контексту. Найбільше, якщо звернути увагу на колокації, політкоректніші форми використовує Ю. Джугастрянська. Вона рідше за інших вдається до слова «чорний», натомість пропонує м'якіші варіанти, саме щодо людини.

До питання расової ідентифікації ми також віднесли слово «nigger». В оригінальному тексті воно зустрічається 6 разів. Це не найбільш використовувана лексема у тексті, але вона має важливе значення у контексті раси, тому ми її проаналізували.

Усі з шести лексем стосуються людини і виступають у таких колокаціях: «that nigger» (2), «as a nigger» (2), «natives “niggers”», «scarled-bearded nigger». Зокрема, А. Репіна зберігає всі 6 лексем ніяк їх не замінюючи: «этот негр» (2), «как негр», «туземцы негры», «краснобродый негр», «в виде негра». У перекладі М. Княгіной-Кондратьевой кількість використання цього слова знижується до 1: «какой-нибудь хабаш (негр)». У свою чергу Ю. Джугастрянська взагалі не використовує цю одиницю у своїй роботі, натомість вона замінює його словом «чорний», про яке ми говорили раніше у роботі. Це пояснює часте його використання у тексті та великий відсоток у співвідношенні до загальної кількості.

Під час аналізу і порівняння використання слова «black» та його синонімів вже було трохи помітно певні зміни від оригіналу до кожного з перекладів, але у випадку з лексемою «nigger» ситуація стає ще зрозумілішою. Ю. Джугастрянська як вже більш сучасна перекладачка звертає увагу на жорсту та грубу лексику у тексті та трансформує її відповідно до сучасних норм та цінностей суспільства.

3.2.2. Частотно-колокаційний аналіз лексем пов'язаних з етнічною ідентифікацією

Окрім расової ідентифікації, важливою у тексті також була етнічна, тобто розділення людей залежно від їхньої національності або мови. Дослідження цього питання ми почали з лексем «English» та «Englishman». Так як в англійській мові слово «English» може виступати у ролі як іменника, так і прикметника ми вирішили об'єднати його зі словом «Englishman», щоб можна було більш якісно дослідити частотність у перекладах. За допомогою функцією *Wordlist* у програмі *SketchEngine* ми порахували кількість цих лексем в оригіналі:

«English» (78), «Englishman» (30), «Englishmen» (2). Разом це 110 одиниць. А. Репіна у своєму перекладі 1916 року використала слова «англичанин» (69) та «английский» (68), разом – 137 одиниць. У перекладі М. Княгіної-Кондратьєвої кількість слів «англичанин» (48) та «английский» (63) становить у сумі 111 лексем. А в перекладі Ю. Джугастрянської їх рівно стільки ж, скільки і було в оригіналі – 110, тобто «англієць» (48), «англійський» (61) та ще «англомовний» (1).

За результатами саме частотного аналізу, ми бачимо, що перекладачки М. Княгіна-Кондратьєвата Ю. Джугастрянська майже нічого не змінювали з оригінального твору. Натомість А. Репіна схильна до надмірного вживання ідеологічно маркованої лексики, що проявляється в значному зростанні кількості одиниць «английский» та «англичанин». Це може свідчити про свідоме або несвідоме посилення ролі англійців у її перекладі.

В англійському оригіналі «English» утворює колокації з дієсловами як у ролі суб'єкта: «be», «say», «know», «hold», «do», так і об'єкта: «write», «speak», «accomplish», «know». Значна кількість прикладів стосується мовної діяльності: «talk», «write», «speak», а також узагальнених когнітивних дій: «know», «say». Серед модифікаторів бачимо оцінні прикметники: «clumsy», «fair», «impressive», «tinny», що надають відтінків як позитивних, так і негативних оцінок. У перекладі А. Репіної основний вузол формує «английский язык». Колокації зосереджені переважно навколо прикметників-модифікаторів: «вычурный», «неуклюжий», «лучший», що відображають якість чи характеристику предмета. Також частими є колокації з побутовими маркерами: «учитель», «почта», «правительство». У перекладі М. Княгіної-Кондратьєвої вузол «английский язык» теж наповнений оцінними модифікаторами: «превосходный», «плохой», «проклятый». В українському перекладі Ю. Джугастрянської колокації частіше формуються через дієслова дії: «розуміти», «прочитати», «торохтіти», «володіти», «заговорити», що акцентують на практичному користуванні мовою. А також є й емоційні та оцінні модифікатори: «незграбний», «чудовий», «покручений». Загалом колокації зі словом «англійський» у перекладах

демонструють високу подібність до оригіналу. В усіх проаналізованих версіях простежується як позитивна, так і негативна оцінка англійської мови та англійського загалом, що відповідає змістовим характеристикам оригінального тексту.

В англомовному оригіналі «Englishman» найпоширеніші дієслівні колокації як із суб'єктом, так і з об'єктом: «look», «come», «say», «live», «sit», «demand», «ask», «throw», «race». Як об'єкт слово сполучається з «consider», «suppose», «wrench», «perspire», а також має атрибутивні означення «young», «white-bearded», «dirty». У першому російському перекладі «англичанин» має в два рази більшу кількість колокації ніж оригінал і переклад. Поєднується з дієсловами: «поднять», «оглядеть», «выбежать», «разбить», «поговорить», «подумать» що зміщує акцент у бік фізичної дії. Атрибутивні зв'язки також є, але їх менше ніж в оригіналі, вони представлені словами «наблюдательный» та «болтавший». У другому російському перекладі «англичанин» з'являються дієслова «узнать», «бродить», «употребить», «позвать», «отправляются», що знову ж таки робить акцент на діях. Прикметникові модифікатори включають «молодой», «рассерженный», «желтолицый», «говорливый», «беззаботный», що відповідає оригіналу. В українському перекладі «англієць» найбільш частотними дієсловами є «сказати», «промовити», «засміятися», «відшукати», «озватися», «підлетіти», «вважати», «протягнути». Модифікатори включають «спітнілий», «чорнявий», «жодний», «білобородий», «жовтолиций», «молодий», які дають портретну характеристику персонажів, що схоже до оригінальної ідеї.

Таким чином, аналіз колокаційного ряду, отриманого за допомогою програми *SketchEngine*, засвідчує, що в перекладі А. Репіної образ англійців постає як більш активний у порівнянні з оригіналом. Вони виконують більше дії, з ними частіше взаємодіють інші персонажі, майже зникає будь-яка їхня характеристика, не кажучи вже про негативні сторони.

На протилежному березі з англійцями знаходиться місцеве населення, тобто народ Індії. У тексті їх зазвичай позначають двома лексемами – «Hindu», «native».

У тексті оригіналу загальна сума слів «Hindu» (41), «Hindustanne» (5), «Hindi» (9) становить 55 одиниць. Для забезпечення точності аналізу ці одиниці було об'єднано в одну групу, що дозволяє чіткіше простежити можливі зміни у перекладах. А. Репіна перекладає ці слова як: «индус» (31), «индусский» (16), разом 47 одиниць. М. Княгіна-Кондратьєва має різноманітніші варіанти для перекладу: «индус» (27), «индуистский» (11), «хиндустани» (5), «хинди» (8), загально 51 одиниця, що є більш наближено до оригіналу. Ю. Джугастрянська перекладає: «індус» (11), «індуїстський» (22), «гінді» (16), і має найточнішу кількість цієї лексичної одиниці до оригіналу – 54.

У попередньому дослідженні слова «English» ми помітили, що А. Репіна збільшила використання лексеми у своєму перекладі, а зараз ми бачимо навпаки, зменшення. На рівні частотного аналізу чітко видно, що вона підвищує роль та значення англійців у тексті, і пременшує їх стосовно корінного населення. Натомість дві інші перекладачки дотримуються думки автора та не вносять великих змін у роботу.

В англійському оригіналі «Hindu» часто поєднується з «child», «boy», «small», а також уживається поруч з назвами інших релігійних чи кастових груп – «Mussalman», «Jain», «Jat», «bairagi». Серед дієслів поширені «be», «pray», «love», «beat», «fall», що відображає як побутову, так і релігійну сферу. У російських перекладах колокації дещо схожі. Ключовою стає «маленький індус» та «мальчик-індус». Також колокації зі словом «каста» вказують на розмежування людей за місцем у суспільстві, а в перекладі А. Репіної ще з'являється «черный индус». У Ю. Джугастрянської колокації з цим словом відповідають оригіналу, найчастішою є «хлопчик-індус» та «маленький індус», а також такі колокації як «я індус» або «він індус».

Отже майже у всіх перекладах лексема «Hindu» зберігає ту функцію, яку в неї заклав автор, лише з невеликими змінами у деяких випадках. Але згідно колокаційного аналізу, ці зміни зовсім незначні.

Для позначення місцевого населення, або чогось, що було зроблене на місцевості, де відбуваються події роману, автор використовував слово «native».

Загалом ми нарахували 64 одиниці у тексті оригіналу. Перекладачі використовували різні еквіваленти для перекладу, тому ми будемо фразувати їх усі. А Репіна використала «туземец» (47) та «местный» (9), загально 56 одиниць, що менше ніж в оригіналі. М. Княгіна-Кондратьєва використала такі самі еквіваленти: «туземец» (58) та «местный» (3), разом – 61. У перекладі Ю. Джугастрянською більша варіативність перекладу: «тубілець» (21), «місцевий» (35), «тутешній» (4) та «туземний» (1), що у сумі складають 61 одиницю.

Ситуація схожі на попередню. А. Репіна знову багато де випустила згадування місцевого населення. Де можна було вилучити – вона вилучала, де можна замінити – заміняла. У інших двох перекладачок результат схожий і він доволі близький до оригіналу. Значить зміни відбувалися, але не значні.

В англійському оригіналі слово «native» активно поєднується з іменниками, що позначають соціальні ролі та предмети побуту: «fashion», «proverb», «policeman», «servant», «letter», «sepooy-guard», «employee», «fostermother», «jewellery», «newspaper», «state», «trooper», «padlock», «garb», «crowd», «speech». Крім того, воно використовується з прикметниками «cumbrous», «rude», «rough-ground», «independent», «soft», «heavy», «many», які підкреслюють оцінні характеристики. У корпусі простежується виразна орієнтація на стереотипізацію, де «native» часто набуває зневажливого чи підлеглого відтінку. У перекладі А. Репіної слово «туземец» уживається в поєднанні з прикметниками «глупый», «образованный», що вказує на прагнення передати оцінні характеристики. Колокації із «каста» акцентують увагу на суспільній ієрархії. Також наявні зв'язки з іменниками «снимок», «письмо», «собрание», «обычай», «знание», що підкреслює спробу деталізувати культурний вимір. У перекладі М. Княгіної-Кондратьєвої «туземец» має близькі колокації: «образованный туземец», «полуумный туземец», також повторюється акцент на «касте». В українському перекладі Ю. Джугастрянської вжито «тубілець», і колокації є дещо м'якшими. Найпоширеніші прикметники – «дурнуватий», «освічений», а також узагальнюючі «усі», «весь», «цей», «він»,

які свідчать про спробу відтворити масовий образ. Присутні дієслова «роздивлятися», «керувати», «бути», що надають більш нейтрального відтінку, проте і тут є «каста тубільців найнижчої касты», що продовжує лінію соціальної ієрархії. Таким чином, колокації з цим словом майже схожі у різних перекладах, окрім того, що Ю. Джугастрянська, як і в деяких попередньо проаналізованих ситуаціях, пом'якшує слова, але зберігаючи їх сенс при цьому.

Отже, проведений частотний і колокаційний аналіз показав, що всі розглянуті лексеми («white», «black», «nigger», «English», «Englishman», «Hindu», «native») мають виразне ідеологічне навантаження, адже вони відображають расову та етнічну ідентифікацію персонажів і соціальну структуру колоніального суспільства. У перекладах простежується різна стратегія відтворення: А. Репіна схильна до надмірного використання й іноді зміщує акценти на користь англіїців. М. Княгіна-Кондратьєва здебільшого зберігає структуру оригіналу. Ю. Джугастрянська намагається передати зміст точніше, водночас уникаючи надто жорстких або образливих формулювань, використовуючи сучасні, пом'якшені варіанти.

3.3. Частотний аналіз перекладу культурно-маркованих одиниць

У межах цього підрозділу розглядаємо особливості відтворення культурно-маркованої лексики у перекладах роману. В основу цього дослідження беремо трактування М. Варданян. Дослідниця зазначає культурно-маркованими вважаються лексичні одиниці, що позначають поняття, притаманні лише певній культурі та відсутні у культурному досвіді носіїв іншої мови. Такі одиниці можуть стосуватися релігійних вірувань, соціальних звичаїв, суспільно-політичних інститутів або навіть елементів повсякденної побутової практики. Саме тому вони часто не мають прямих відповідників у мові перекладу, що зумовлює необхідність ретельного аналізу їхнього функціонування та способів передачі [3, с. 56]. Варто зазначити, що перекладачки Ю. Джугастрянська та М. Княгіна-Кондратьєва у кінці своїх перекладів додають спеціальні словники та

коментарі, у яких окреслюють індійську культурно-марковану лексику, індійські вкраплення, релігійну термінологію та інші специфічні лексичні одиниці.

У цьому розділі здійснено кількісний і якісний аналіз культурно-маркованої лексики, тобто слів, пов'язаних з індійською культурою, релігією, географією та побутом. Основна мета полягає у з'ясуванні, чи перекладачі зберігають такі слова, чи схильні випускати, а також які наслідки це має для рецепції твору.

Особливе значення цей підрахунок має для дослідження ідеологічного наративу. Відтворення або втрати культурних маркерів безпосередньо впливає на рівень видимості Індії в тексті: якщо перекладач зберігає реалії (назви каст, храмів, релігійних понять, побутових предметів), читач занурюється в індійський контекст і сприймає іншу культуру як самостійну та рівноправну. Якщо ж такі одиниці замінюються чи вилучаються, відбувається уніфікація й «приглушення» індійського колориту, що підсилює колоніальний дискурс і створює ієрархію «своє/чуже». Таким чином, аналіз культурно-маркованої лексики дозволяє простежити, як саме переклад впливає на відтворення або трансформацію авторського ідеологічного бачення.

У ході дослідження було виокремлено 148 одиниць культурно-маркованої лексики, які безпосередньо пов'язані з індійською культурою, побутом, релігією, соціальною структурою та історичним контекстом. Ці слова становлять своєрідний «лексичний маркер» індійської ідентичності у романі, адже вони не тільки описують локальні реалії, але й демонструють культурну дистанцію між англійським оповідачем і місцевим населенням. Для аналізу ми поділили лексику на кілька категорій:

1. Релігійні та філософські терміни. До цієї групи належать слова, що описують релігійні практики, поняття та постаті: *lama, but-parast, Buddhist stupas, Viharas, Maya, Yogi, Mian Mir, Krishna, Sikh, Pundit, Hajji, Prayag, Akali, shraddha, Od, Imambara, Eblis, Jehannum, Sunni, Allah Karim, Jataka, Arhats, bairagi, sufi, Kafirs, Bonzes, Murasla, Haroun al Raschid, Asita, Devadatta, Ananda*. Вони фіксують багатозначність релігійного життя Індії та ісламського впливу.

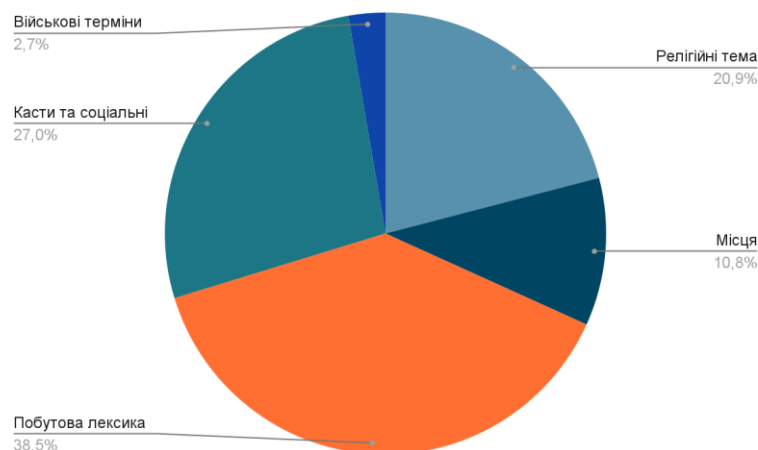
2. Місця. Це назви міст, святинь, географічних регіонів: *Mecca, Delhi, Benares, Kusunagara, Pathankot, Kulu, Mahabodi, Motee Bazar, Bhotiyal, Pirzai Kotal, Belait, belaittee-pani, Peshawur, Ghats, hawa-dilli*. Вони окреслюють простір, у якому розгортається дія, та вказують на його культурну специфіку.

3. Побутові слова та вирази. У цю групу входять назви предметів повсякденного життя, грошей, їжі та вигуків: *Chela, gali, kabbarri, jaghir, Rupees, Anna, choor, Mali, Kismet, Nahin, yagi, Pice, Cowrie, Kos, Hookah, pan, Mallum, Bukh, Jadoo, Shabash, zenanas, Punkahs, ticca-garri, Tonga, Jhampanis, Balushai, Bhang, Chup, Hoondie, Khandas, Kuttars, Ruttees, Lakh, Nicklejao, Jumalee, Jullalee, tar-office, tar, Tum-mut, Goglet, dacoity, Zoolum, Arre, Mynah, Salep, Dooli, Dawut, Betah, Khud, Beegar, Pukka, Sinen*. Вони передають атмосферу повсякдення та локальних реалій.

4. Касты, соціальні групи та титули. Ця категорія охоплює позначення кастових та етнічних груп, а також офіційні звертання: *kunjri, Bhungi, Bhistie, Jats, Dogra, Arain, Kubbee, Baltis, Gorah-log, Pardesi, Kaiser-i-Hind, Ressaldar, Sirkar, Sahib, police-wallahs, ferashes, Chumar, Sansis, Changar, Oorya, Pahari, Pahareen, Kayeth, bunnias, Naikan, Teli, Metheeranees, Pathan, kala admi, Maharanees, Babu, Babuji, Vakils, chowkedar, Jat, Oswal, Mahratta, Jung-i-Lat*. Вони показують соціальну стратифікацію.

5. Військові та політичні терміни. Окрема група формує лексику, що стосується армії та управління: *Pulton, naik, Dewanee, Nizamut*. Вони підкреслюють присутність британської адміністрації та впливу колоніальної влади.

Ми порахували, яку кількість у відсотковому співвідношенні займає кожна категорія. За написи підрахунками у тексті є 31 слово пов'язане з релігією (20,9%), 16 місць (10,8%), 57 побутових слів та виразів (38,5%), 40 слів для позначення касты чи соціальної групи (27,0%) та 4 слів на політичну тему (2,7%).



Малюнок 1. Кількість культурно-маркованих слів в оригіналі

У тексті перекладу А. Репіної було збережено 77 слів зі 148. З них 25 слів релігійної теми (32,5%), 14 географічних назв або споруд (18,2%), 23 побутової лексики (29,9%), 11 слів про каста та соціальні ролі (14,3%), 4 слова на військову тематику (5,2%).

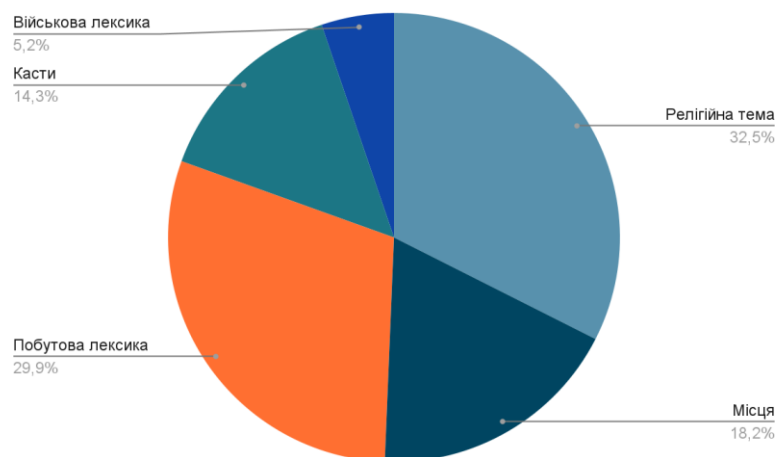


Рис.2. Кількість культурно-маркованих слів в перекладі А. Репіної

У перекладах М. Княгіной-Кондратьевой та Ю. Джугастрянської результати подібні. В обох перекладах кількість слів на релігійну тему становить рівно оригіналу – 31 одиниць, 16 географічних точок та споруд, 40 одиниць про соціальні групи та 4 військові одиниці. Однак побутової лексики в перекладі М. Княгіной-Кондратьевой 54 одиниці збережено, а в перекладі Ю. Джугастрянської – 56.

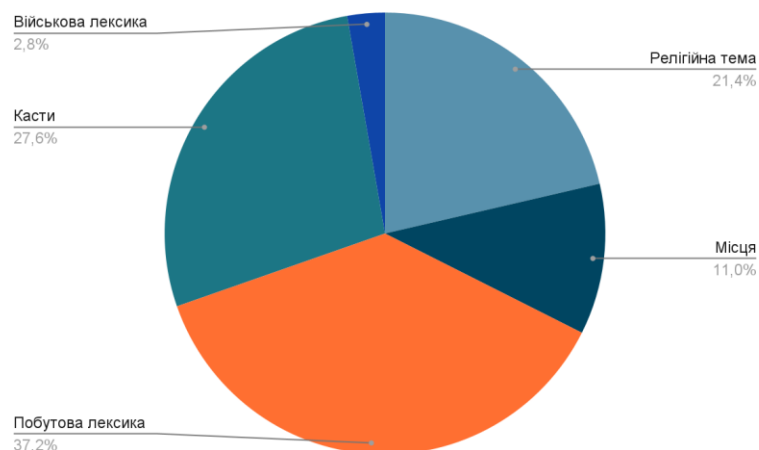


Рис.3. Кількість культурно-маркованих слів в перекладі М. Княгіної-Кондратьєвой

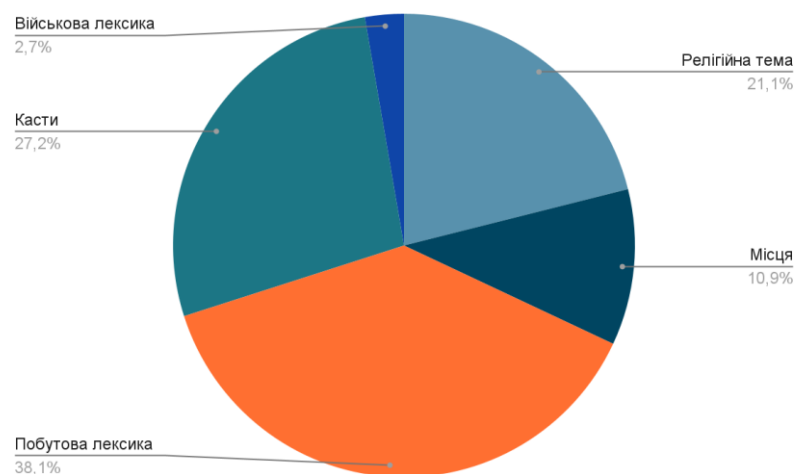
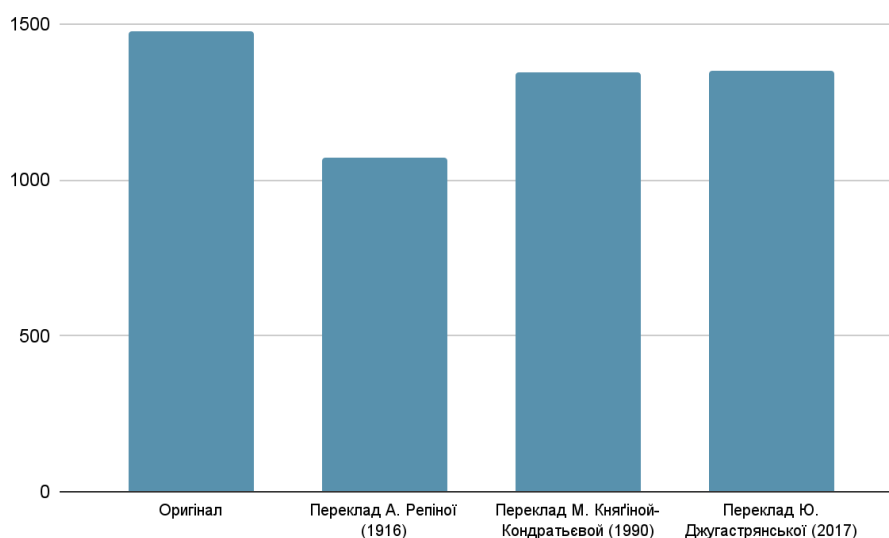


Рис.4. Кількість культурно-маркованих слів в перекладі Ю. Джугастрянської

Загальні результати показують, що найбільших втрат у перекладі зазнає побутова лексика та слова, пов'язані з кастами й соціальними групами. Саме вони передають щоденне життя та суспільну організацію Індії, тому їх скорочення послаблює культурну насиченість тексту. У результаті зникає частина реальної соціальної й побутової специфіки, а протиставлення англійського та індійського світів у тексті стає менш виразним.

Щоб отримати більш чіткі результати, та побачити більш ясну картину, ми також порахували кількість окремо кожної іншомовної одиниці в тексті. Результати підрахунку можна побачити у таблиці в Додатках А. Загальна кількість культурних маркерів в тексті оригіналу становить 1475 одиниць. У

перекладі А. Репіної кількість значно зменшується і становить 1071 одиниць. У перекладі М. Княгіної-Кондратьєвої залишається 1344 одиниці, а в перекладі Ю. Джугастрянської – 1349.



Малюнок 5. Загальна кількість культурно-маркованих одиниць у тексті

Загальні результати підрахунку свідчать про відмінності у стратегіях перекладачів і відображають зміну підходів до відтворення культурно-маркованої лексики. Значне зменшення кількості таких одиниць у перекладі А. Репіної показує тенденцію до адаптації тексту для читача шляхом усунення або заміни «чужих» елементів, що послаблює автентичність та зменшує роль індійського культурного контексту. Вилучення індійських слів, зокрема назв каст, релігійних термінів чи побутових реалій, послаблює уявлення про Індію як про самостійну цивілізацію та формує її радше як «тло» для англійської присутності. Водночас це веде й до зміни ідеологічних акцентів: у тексті зникає чітке протиставлення «англієць – індус», яке в оригіналі вибудовується через мову. Якщо в Р. Кіплінга насиченість іншомовними словами підкреслює різницю світів і виразно відтворює колоніальну ієрархію, то в перекладі А. Репіної ця межа розмивається, і колоніальні відносини подаються у м'якшій, менш конфліктній формі. Натомість у перекладах М. Княгіної-Кондратьєвої та Ю. Джугастрянської збережено майже повний обсяг іншомовних слів, що

свідчить про намагання передати національно-культурну специфіку твору максимально точно.

Висновки до розділу 3

У третьому розділі було здійснено корпусний аналіз роману Р. «Кім» та його трьох перекладів, що дало змогу комплексно дослідити відтворення ідеологічно й культурно-маркованої лексики. На основі паралельних корпусів, створених у середовищі *Sketch Engine*, ми проаналізували частотність, колокації та контексти вживання лексем, пов'язаних із расовою та етнічною ідентифікацією, а також культурних реалій Індії. Це дозволило виявити, як перекладацькі стратегії по-різному відтворюють колоніальний дискурс, образи англійців і місцевого населення та індійський культурний контекст загалом.

Загалом результати корпусного аналізу показали, що перекладачі по-різному поводяться з ідеологічно та культурно навантаженими одиницями: у ранньому російському перекладі спостерігається тенденція до посилення ролі англійців і часткового згладжування індійських реалій, тоді як у пізніших перекладах зберігається значно більша частина іншомовної лексики та культурних маркерів. Збереження або вилучення таких одиниць безпосередньо впливає на видимість Індії в тексті, ступінь відчуття колоніальної ієрархії та інтерпретацію ідеологічного послання твору.

ВИСНОВКИ

Дитяча та підліткова література посідає важливе місце в сучасному літературному процесі, адже вона формує читацькі смаки та впливає на становлення світогляду молодшої аудиторії. Різні дослідники пропонують різні класифікації її функцій: виховну, естетичну, розважальну, соціалізуючу, комунікативну тощо. Проте ідеологічна функція у науковому дискурсі досі розкрита недостатньо, хоча її присутність у дитячій літературі є незаперечною. Вона отримує значно менше уваги у порівнянні з іншими аспектами, хоча саме ідеологія визначає певні моделі поведінки, уявлення про суспільну ієрархію, цінності, «своє» та «чуже», що передаються молодим читачам через художній текст.

Переклад, як процес перенесення тексту в інший культурний та історичний простір, неминуче виявляється чутливим до суспільних настанов, норм і перекладацьких традицій своєї епохи, тому будь-які ідеологічно марковані елементи можуть суттєво змінюватися.

Редьярд Кіплінг – одна з найяскравіших постатей, чиє ім'я нерозривно пов'язане з колоніальною ідеологією Британської імперії. У низці наукових праць він розглядається як автор, що у своїх творах відтворює і водночас утверджує імперський світогляд. Хоча деякі науковці спрощують таку ідею і пишуть, що Р. Кіплінг, навпаки, місцями висміював британську владу. Роман «Кім» багато дослідників трактують як ідеологічний підлітковий текст, у якому колоніальна система подається через пригоди хлопчика, що існує між двома світами – англійським та індійським. Саме це робить твір підходящим для аналізу ідеологічних трансформацій у перекладі.

У цій роботі було проведено комплексне практичне дослідження, що включало створення корпусу перекладів українською та російською мовами, а також частотно-колокаційний аналіз лексики, пов'язаної з етнічною, расовою та культурною ідентифікацією персонажів.

Лексема «nigger» у тексті оригіналу вживається 6 разів, і всі 6 випадків збережено в перекладі А. Репіної, тоді як у перекладі М. Княгіної-Кондратьєвої залишився лише один випадок у пом'якшеній формі, а в українському перекладі Ю. Джугастрянської расовий маркер вилучено повністю. Це демонструє поступове відходження перекладачів від використання расистської лексики під впливом нових соціальних норм. Аналіз лексем «black» та «white» засвідчив різні моделі відтворення расових маркерів: російські переклади схильні до стереотипізації та до збереження зображення расової відмінності, тоді як український переклад показує тенденцію до пом'якшення расового розмежування там, де це можливо.

Показовими виявилися підрахунки вживання лексеми «Englishman»: в оригінальному тексті він уживається 110 разів, а в перекладі А. Репіної кількість таких уживань зростає до 137, що свідчить про свідоме або несвідоме підсилення імперського дискурсу. Переклад М. Княгіної-Кондратьєвої містить 111 уживань, майже відповідаючи авторському рівню, тоді як український переклад Ю. Джугастрянської точно відтворює частотність оригіналу.

Окремим важливим аспектом дослідження став аналіз культурно-маркованої лексики, яка формує індійський колорит роману й слугує ключовим показником культурної відмінності між колонізаторами та місцевим населенням. В оригінальному тексті нами було зафіксовано 148 різних культурних одиниць, що разом утворили 1475 уживань упродовж роману. Їхнє відтворення в перекладах виявило значні розбіжності: у перекладі А. Репіної збережено лише 1071 уживання, тоді як переклади М. Княгіної-Кондратьєвої (1344) та Ю. Джугастрянської (1349) значно ближчі за обсягом до оригіналу. Найбільших втрат зазнала побутова лексика та позначення каст і соціальних груп – саме ті одиниці, які найбільше передають специфіку індійського повсякдення та соціальної структури. Скорочення цих маркерів призводить до зменшення культурної насиченості тексту. Таким чином Індія менш помітна, менш самодостатня і подається радше як тло для дій англійських персонажів. Натомість збереження більшості таких одиниць у сучасних перекладах сприяє

відтворенню автентичної картини світу роману та дозволяє точніше передати його колоніальний контекст.

Отримані результати підтверджують, що ідеологія є важливим фактором, який впливає як на рецепцію дитячої літератури, так і на практику її перекладу. Перекладачі, свідомо чи несвідомо, адаптують текст до культурних норм свого часу, що призводить до різного ступеня зміни авторського ідеологічного послання. Робота відкриває можливість для подальших досліджень у галузі перекладу ідеологічно маркованих текстів, а також сприяє глибшому розумінню ролі перекладача у трансформації культурних та ідеологічних наративів у дитячій літературі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Варданян М. В. Дитяча література : навчально-методичний посібник (для студентів денної та заочної форми навчання спеціальності 013 «Початкова освіта»). – Кривий Ріг, 2018. – 128 с.
2. Варданян М. В. Світова література XX–XXI століття в англomовному науковому дискурсі : навч. посібник. – Кривий Ріг : Криворізький державний педагогічний університет, 2021. – 202 с.
3. Варданян М. Актуальні проблеми світового перекладознавства: посібник для самостійної роботи. – Кривий Ріг, 2022. – 144 с.
4. Воробкало В. В. Причини застосування перекладацької стратегії нейтралізації. *Translation and Interpretation Studies: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference*. – Venice, 2019. – С. 45–48.
5. Євфемізм. *Горох: тлумачний словник української мови* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://goroh.pp.ua/Тлумачення/Євфемізм> (дата звернення: 20.08.2025).
6. Зарубін І. В., Кальніченко О. А. Ідеологічні аспекти перекладу творів Ред'ярда Кіплінга українською мовою у порівнянні з російськими перекладами. *In Statu Nascendi. Теоретичні та прагматичні проблеми перекладознавства* : зб. студ. статей. – Харків, 2018. – С. 302.
7. Качак Т. Б., Круль Л. М. Зарубіжна література для дітей : підручник. – Київ: Академвидав, 2014. – 384 с.
8. Ковалів Ю. І. Літературознавча енциклопедія : у 2 т. Т. 2 : М (Маадла-Кара) – Я (я-форма). – Київ : ВЦ «Академія», 2007. – 624 с.
9. Літературознавчий словник-довідник / за ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. – 2-ге вид., випр. і допов. – Київ : ВЦ «Академія», 2007. – 752 с.
10. Рікер П. Ідеологія та утопія / пер. з англ. В. Верлока ; наук. ред. О. Якубенко. – Київ : Дух і Літера, 2005. – 386 с.

- 11.Словник-довідник літературознавчих термінів / упоряд. О. В. Бобир, В. Й. Буденний, О. Б. Мамич, Н. П. Нікітіна ; за ред. О. В. Бобир. – Чернігів : ФОП Лозовий В. М., 2016. – 132 с.
- 12.Танана С. Проблеми сучасного перекладу дитячої художньої прози. *Міжкультурна комунікація і перекладознавство: точки дотику та перспективи розвитку* / гол. ред. К. І. Мізін. – Переяслав : Університет Григорія Сковороди в Переяславі, 2023. – С. 148–151.
- 13.Філософський енциклопедичний словник / ред. кол. : В. І. Шинкарук (голова редкол.), Є. К. Бистрицький, М. О. Булатов, А. Т. Ішмуратов [та ін.] ; наук. ред. Л. В. Озадовська, Н. П. Поліщук ; Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – Київ : Абрис, 2002. – 742 с.
- 14.Хоменко Т. П. Формування моральної свідомості засобами дитячої літератури. *Дитинство ХХІ століття: інноваційна освіта* : матеріали всеукр. наук.-пр. конф. з міжнар. участю. – Кременчук, 2023. – С. 199–201
- 15.Berman A. A retradução como espaço da tradução. *Cadernos de Tradução*. – 2017. – Vol. 37, no. 2. – P. 261–270.
- 16.Gambier Y. La retraduction, retour et détournement. *Meta: Journal des traducteurs / Translators' Journal*. – 1994. – Vol. 39, no. 3. – P. 413–417.
- 17.Gambier Y., van Doorslaer L. (eds.). Handbook of Translation Studies. Vol. 1. – Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2010.
- 18.Goldstein L. Young adult literature. *Encyclopædia Britannica*. – 2024. – URL: <https://www.britannica.com/art/young-adult-literature> (дата звернення: 10.11.2025).
- 19.Grenby M. O. Children's Literature. – Edinburgh : Edinburgh University Press, 2008. – 208 p.
- 20.Haj Yasin A. Antoine Berman on Retranslation. *International Journal of English and Education*. – 2019. – Vol. 8, Issue 2. – P. 145–152.
- 21.Hunt, Peter. An Introduction to Children's Literature. – Oxford ; New York : Oxford University Press, 1994. – 256 p.

22. Kent E. Corporate Character: Representing Imperial Power in British India, 1786–1901. – Toronto: University of Toronto Press, 2014. – 240 p.
23. Kucich J. Imperial Masochism: British Fiction, Fantasy, and Social Class. – Princeton : Princeton University Press, 2007. – 270 p.
24. Li Y. A General Review of Existing Retranslation Study. *Theory and Practice in Language Studies*. – 2013. – Vol. 3, No. 10. – P. 1908–1912.
25. Mohanty S. P. Drawing the Color Line: Kipling and the Culture of Colonial Rule. *The Bounds of Race: Perspectives on Hegemony and Resistance* / ed. by Dominick LaCapra. – Ithaca : Cornell University Press, 1991. – P. 311–343.
26. O’Sullivan E. Comparative Children’s Literature. – London ; New York : Routledge, 2005. – 242 p.
27. Oittinen, Riitta. Translating for Children. – New York : Garland Publishing, Inc., 2000. – 205 p.
28. Park C. C. Artist of Empire: Kipling and Kim. *The Hudson Review*. – 2003. – Vol. 55, No. 4 (Winter). – P. 537–561.
29. Pikalova A. Symmetry and Asymmetry in Children’s Poetic Discourse. *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»*. – 2022. – № 23 (грудень). – С. 337–339.
30. Pionke A. D. The Epistemological Problem of British India in Rudyard Kipling’s “The Man Who Would Be King”. *Victorian Literature and Culture*. – 2014. – Vol. 42, No. 3. – P. 335–350.
31. Rudyard Kipling. *The Anthem Guide to Short Fiction* / ed. by Christopher Linforth. – London : Anthem Press, 2011. – P. 179–198.
32. Saeed H. Q. Translation Challenges in Children’s Literature: A Comparative Study of Story Narratives. *Journal of Language Studies*. – 2024. – Vol. 8, No. 6. – P. 183–199.
33. Said E. W. Culture and Imperialism. – New York : Knopf, 1993. – 380 p.
34. Said E. W. Orientalism. – New York : Vintage Books, a Division of Random House, 1979. – 368 p.

35. Sanders J. Psychological significance of children's literature. *The Library Quarterly: Information, Community, Policy*. – 1967. – Vol. 37, No. 1
36. Scott D. Kipling, the Orient, and Orientals: "Orientalism" Reoriented?. *Journal of World History*. – 2011. – Vol. 22, No. 2. – P. 299–328.
37. Shavit Z. Translation of Children's Literature as a Function of Its Position in the Literary Polysystem. *Poetics Today*. – 1981. – Vol. 2, No. 4: Translation Theory and Intercultural Relations. – P. 171–179.
38. Skibińska E. La Retraduction, manifestation de la subjectivité du traducteur. ResearchGate. – January 2010. – P. 10
39. Stephens J. Language and Ideology in Children's Fiction. – London ; New York : Longman, 1992. – P. 157
40. The Oxford Companion to English Literature / ed. by Margaret Drabble. – 6th ed. – Oxford : Oxford University Press, 2000.
41. Thrall J. H. Immersing the Chela: Religion and Empire in Rudyard Kipling's Kim. *Religion & Literature*. – 2004. – Vol. 36, No. 3 (Autumn). – P. 45–67.
42. Understanding Children's Literature / edited by Peter Hunt. – 2nd ed. – London ; New York : Routledge, 2005. – 256 p.
43. Van Coillie J. Diversity can change the world: Children's literature, translation and images of childhood. *Children's Literature in Translation: Texts and Contexts* / eds. Jan Van Coillie, Jack McMartin. – Leuven : Leuven University Press, 2020. – P. 183–199.
44. Van Coillie J., Verschueren W. P. (eds.). Children's Literature in Translation: Challenges and Strategies. – London ; New York : Routledge, 2014. – 245 p.
45. Vardanian M. "Ukraine is not Russia": Nation-building vs colonization in translations for young adults. *Ideology and Politics Journal*. – 2023. – № 2(24).
46. Varley H. L. Imperialism and Rudyard Kipling. *Journal of the History of Ideas*. – 1953. – Vol. 14, No. 1 (Jan.). – P. 124–135.
47. Venuti L. Retranslations: The Creation of Value. *Bucknell Review*. – 2004. – Vol. 47, no. 1. – P. 25–38.

48. Venuti L. *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. – London ; New York : Routledge, 1995. – 353 p.
49. Venuti L. Translation, Community, Utopia. *The Translation Studies Reader* / ed. by L. Venuti. – London ; New York : Routledge, 2000. – P. 468–488.
50. Wegner P. E. “Life as He Would Have It”: The Invention of India in Kipling's *Kim*. *Cultural Critique*. – 1993–1994. – No. 26 (Winter). – P. 129–159.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ФАКТОЛОГІЧНОГО МАТЕРІАЛУ

51. Кіплінг, Р. Кім / пер. А. П. Рєпина, 1916.
52. Кіплінг, Р. Кім: роман / пер. М. Клягиной-Кондратьевой, 1990.
53. Кіплінг, Р. Кім / пер. Ю. Джугастрянської, 2017.
54. Kipling R. *Kim*, 1901.

ДОДАТКИ

Додаток А

Культурно маркована лексика оріґіналу «Kim» (1901)	Кількість	Культурно маркована лексика перекладу А. Репіної (1916)	Кількість	Культурно маркована лексика перекладу М. Княгіної- Кондратьєвой (1990)	Кількість	Культурно маркована лексика перекладу Ю. Джугастрянської (2017)	Кількість
Haroun al Raschid	1	Гаруналь- Рашид	1	Харун-арРашиду	1	Гарун ар-Рашиду	1
Jadoo-Gher	2	ДжадуГер	1	Джаду-Гхар	2	Джаду-Гхер	2
Ghi	4	ги	2	гхи	3	гі	4
Bhotiyal	10	Бод-Юл	8	Бхотиял	10	Бготіял	10
Motee Bazar	2	Базар Моти	2	Моти-Базар	2	Моті-Базар	2
Urdu	11	Урду	10	Урду	11	Урду	11
Chela	75	Чела	49	Чела	75	Чело	73
kunjri	1		0	кунджри	1	кунджрі	1
lama	414	лама	293	лама	296	лама	309
but-parast	3		0	бут-параст	3	Бут-параст	3
Buddhist stupas	1	буддийский мавзолей	0	буддийский ступ	1	будійський ступ	1
Viharas	1		0	вихар	1	вігар	1
Maya	2	майа	2	майа	2	майа	2
Ananda	3	Ананда	3	Ананда	3	Ананда	3
Asita	1	Асита	1	Асита	1	Асіта	1
Devadatta	2	Девадатта	2	Девадатта	2	Девадатта	2
Mahabodi	1	Махабодхи	1	Махабоди	1	Магбогді	1
Mecca		Мека	1	Мека	1	Мека	1
Kusinagara	2	Кусинагара	2	Кусинагара	2	Кусінагара	2
Delhi	35	Дели	33	Дели	35	Делі	34
Benares	56	Бенарес	56	Бенарес	57	Бенарес	53
kabarri	1	кабарри	1	кабарри	1	кабарі	1

Pathankot	3	Патанкота	3	Пантханкота	3	Пантханкота	3
jaghir	1		0	джагир	1	джагір	1
Kulu	26	Кулу	26	Кулу	26	Кулу	25
gali	1	гали	1	гали	1	галі	1
Bhungi	1		0	бганг	1	бгангі	1
yagi	1	яги	1	яги	1	ягі	1
Yogi	1	йоги	1	йоги	1	йогі	1
Bhistie	2		0	бхишти	2	бгішти	2
Pardesi	1	пардесі	1	парадезі	1	пардезі	1
Rupees	41	рупий	42	рупий	38	рупій	41
Anna	15	анны	13	анны	15	анни	15
Baltis	4		0	балти	4	балті	4
Hajji	6	хаджи	6	хаджи	6	хаджі	6
Hubshi	1		0	хабаш	1	габші	1
Pundit	6		0	пандит	6	пандіт	4
Kafilas	1		0	кафилы	1	кафіли	1
choor	2	чор	1	чор	2	чор	2
Mian Mir	1	Миан-Мир	1	Миян-Мир	1	Міянь-Мір	1
naik	2	наик	1	наик	2	наїк	2
Sikh	23	сейк	20	сикх	21	сикх	22
Pulton	2	пультон	1	палтан	2	палтан	2
Jats	5	джаты	5	джаты	5	джати	5
Kismet	4	кисмет	4	кисмет	4	кісмет	4
Gorah-log	1		0	Гора-лог	1	Гора-лог	1
chabuk sawai	1		0	чабук савар	1	чабук савай	1
Dogra	5	догр	4	догр	5	догра	5
Pirzai Kotal	2	Пирзай котал	2	Пирзаи котал	2	Пірзай коталі	2
Mali	1	малли	1	мали	1	малі	1
Krishna	1	кришна	1	кришна	1	крішна	1
Arain	1		0	арайны	1	арайни	1
Kubbee	4		0	кабхи	4	кабіі	4
Nahin	2		0	нахин	2	нагін	2
Prayag	2	Праяг	2	Праяг	2	Праяг	2

Pice	3		0	пайс	3	пайс	3
Kaiser-i-Hind	1		0	Кайсар-э-хинд	1	Кайсар-і-гінд	1
Ressaldar	4		0	рисальдар	4	резальдар	4
Kos	5	кос	2	кос	4	кос	4
Chumar	1		0	чамары	1	чамари	1
Sansis	1	сансис	1	санси	1	сансі	1
Akali	2	акали	2	акали	2	акали	2
Jadoo	4	джаду	2	джаду	4	джаду	4
Changar	1		0	чангар	1	чангар	1
Oorya	14	урья	9	урия	14	урія	14
belaittee-pani	1	белайти-пани	1	белайти-пани	1	білайті-пані	1
Sirkar	3	сиркар	3	сиркар	3	сіркар	2
Hookah	8		0	хукка	8	хукка	3
Pahari	2	пахари	2	пахари	2	пагарі	2
Belait	1	белайт	1	билайт	1	білайт	1
Pahareen	2		0	пахарин	2	пагарін	2
Mallum	2	малум	1	малум	2	маллум	2
Cowrie	2		0	кауур	2	каурі	1
Shabash	4	шабаш	4	шабаш	4	шабаш	4
police-wallahs	1		0	полис-валлы	1	поліс-валли	1
pan	2		0	пан	2	пан	1
ferashes	1		0	фарраша	1	фераші	1
Sahib	334	сахиб	325	сахиб	333	сагиб	339
shraddha	1		0	щраддха	1	щраддга	1
Od	1		0	од	1	од	1
Bukh	1		0		0		0
zenanas	1		0	зенанах	1	зенанах	1
Kayeth	1		0	каят	1	каятх	1
bunnias	1		0	банья	1	банья	1
Hoondie	3	хунди	1	хунди	3	гунді	2
ticca-garri	2		0	тхика-гарри	2	тічка-гаррі	2
Imambara	1	Имамбара	1	Имамбара	1	Імамбара	1
Punkahs	1		0	панкх	1	панк	1

Naikan	1		0	найкан	1	найкан	1
Balushai	1	балушай	1	балушаи	1	балушаі	1
Eblis	3	Эблис	2	Иблис	3	Ібліс	3
kala admi	1		0	Кала адми	1	Кала адмі	1
Pathan	19	патан	13	патхан	14	патхан	14
Bhang	1		0	бханг	1	бганг	1
Baltis	4		0	балти	4	балті	3
Jehannum	3		0	джаханнам	3	джаханнам	3
Peshawur	14	пешавар	14	пешавар	14	пешавар	14
Sunni	1	суннит	1	суннит	1	сунніт	1
Teli	1		0	тели	1	телі	1
Dewanee	1	девани	1	дивани	1	дівані	1
Nizamut	1	низамут	1	низамат	1	нізамат	1
Allah Karim	2	Аллах керим	2	Аллах карим	2	Аллах керім	2
Chup	2		0	чуп	2	чап	2
Metheeranees	1		0	мехтарани	1	мехтарані	1
Tonga	2		0	тонга	2	тонга	1
Jhampanis	1		0	Джампани	1	джампани	1
Khandas	1		0	кханди	1	кханді	1
Kuttars	1		0	катар	1	каттар	1
Ruttees	3	рутти	3	рати	3	раті	3
Maharanees	1		0	махаран	1	магаран	1
Babu	102	бабу	24	бабу	102	бабу	102
Angrezi	4	ангрез	2	ангрез	4	ангрезі	3
Vakils	1		0	вакил	1	вакіл	1
Jataka	5	джатака	5	джатака	5	джатака	5
Jung-i-Lat	1	Джанг-и-лат	1	Джан-лат	1	Джанг-і-лат	1
Lakh	1		0	лакх	1	лакх	1
Babuji	3	бабуджи	1	бабуджи	3	бубджі	3
Kafirs	1	кафир	1	кафир	1	кафір	1
Goglet	1		0		0	гаглет	1
Jat	15	джат	11	джат	15	джат	15
Oswal	2		0	освал	2	освал	2

Arhats	2	архат	2	архат	2	архат	1
Ghats	2		0	гхат	2	гхат	2
Mahratta	19	марат	19	махрат	19	магаратт	19
tar-office	1		0	Тар-контора	1	Тар-офіс	1
tar	1		0	тара	1	тара	1
Tum-mut	1	Тум мут	1	Тум мат	1	Тум мат	1
Nicklejao	1		0	нікледжао	1	ніклджао	1
Zoolum	1		0	зулум	1	зулум	1
Jumalee	1		0	джамали	1	джамалі	1
Jullalee	1		0	джалали	1	джалалі	1
hawa-dilli	1	Хава-дилли	1	Хава-дили	1	Ғава-діллі	1
bairagi	3	байраги	2	байраги	3	байраджі	3
chowkedar	1		0	чаукидар	1	човкидар	1
sufi	2	суфи	2	суфи	2	суфі	2
dacoity	1		0		0	дакойті	1
Arre	2		0	аре	2	арре	2
Mynah	1		0	майна	1	майна	1
Salep	1	салеп	1	салеп	1	салеп	1
Dooli	7	дули	4	доли	7	дулі	6
Dawut	3		0	дават	3	дават	3
Betah	1		0	бета	1	бета	1
Bonzes	1	бонзы	1	бонзы	1	бонзи	1
Murasla	5	мурасла	5	мурасла	5	мурасла	5
Khud	1		0	кхад	1	кад	1
Beegar	1		0	бигар	1	бігар	1
Pukka	4	пукка	1	пакка	4	пакка	4
Sinen	1		0	синен	1	сінен	1
Загалом	1475	Загалом	1071	Загалом	1344	Загалом	1349